

**A Nevelési Tudásdepó projekt helye a közoktatás-fejlesztési
stratégiában, különös tekintettel az innovációs potenciál
fejlesztésének lehetőségei a nem formális és informális képzés
területén**

TÁMOP 3.2.4

NÉPMESE NAPJA (TÖRÖK PROJEKT)

5-8. évfolyam, 10-14 évesek számára

TARTALOMJEGYZÉK

I. A PROGRAMFÜZET ALAPADATAI	3
II. HASZNOS TUDNIVALÓK	7
III. A program tartalma	10
IV. A program tananyaga.....	11
IV.1. Modul: Ráhangoló -----	11
IV.1.1. Tanulási feladat – Mese - török nép/mese	14
IV.1.1.1.1. Ráhangolódás a témára: Mese-népmese	14
IV.1.1.1.2. Ráhangolódás a témára: Törökország	14
IV.1.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	15
IV.1.1.1.1. Mese – népmese.....	15
IV.1.1.1.2. Török – törökök – török népmese	28
IV.1.1.2. Értékelés, önértékelés (kérdések, feladatok, stb.)	30
IV. 2 Modul: Mélyülő körök -----	34
IV.2.1 Tanulási feladat – Török nép – török kultúra	35
IV.2.1.1.1 A projekt megvalósítását segítő foglalkozás – Török nyelv	35
IV.2.1.1.2. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Török irodalom	36
IV.2.1.1.3. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Magyarország a hódoltság korában.....	36
IV.2.1.1.4. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Török díszítőművészet	37
IV.2.1.1.5. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Török zene	37
IV.2.1.1.6. A feladatok elvégzése	38
IV.2.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	39
IV.1.1.1.1. Török nyelv.....	39
IV.1.1.1.2. Török irodalom	45
IV.1.1.1.3. :Magyarország a hódoltság korában	51
IV.1.1.1.4. Török díszítőművészet.....	66
IV.1.1.1.5. Török zene, népzene	72
IV.2.2.2. Értékelés, önértékelés	76
IV.3. Modul: A török népmese napja-----	78
IV.3.1. Tanulási feladat - A program lebonyolítása.....	78
IV.3.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása	78
IV.3.1.1.1. A török népmese napja - Foratókönyv.....	79
IV.3.2. Értékelés, önértékelés	80
V. Összegző értékelés	81
I. függelék: Felhasznált nyomtatott és digitális anyagok, adatbázisok, linkek.....	82

I. A PROGRAMFÜZET ALAPADATAI

A program megnevezése:

Népmese napja (török projekt)

A fejlesztő team tagjai:

Hámoriné Váczy Zsuzsa és Vincze Mária

A program célja:

A program sikeres befejezése után - a projektben megismert és megtapasztalt tanulási folyamatok felhasználásával - a résztvevő gyerekek eredményesen és hatékonyan jussanak hozzá további feladataik megoldásához szükséges információkhoz.

A számítógépes kutatómunka, a többcélú és sokoldalú internetes feladatok megoldása során gyakorlottak lesznek az információs és kommunikációs technológiák kritikus és megfontolt használatában.

A különféle típusú szövegek megértése, felhasználása, információk keresése, összegyűjtése és feldolgozása, segédeszközök használata megerősíti a hatékony, önálló tanulásukat.

A tanulási feladatok életközeli bekapcsolásával, új tanulási helyzetek megismerésével növekszik a tanulás iránti motivációjuk.

Az összegyűjtött írásbeli anyag, az elhangzott ismeretek, a megtapasztalt események után ügyesebben formálnak önállóan véleményt. Fejlődik döntési és önértékelési képességük.

A feladatok sokaságából a nekik legmegfelelőbbet kiválasztva megtapasztalják az alkotásig megtett út nehézségét és örömet. Ezáltal érintetté válnak mások alkotásainak megbecsülésében, megőrzésében.

Fejlődik esztétikai érzékük.

A résztvevők, - megismerve más népcsoport szokásait, életmódját, hagyományait - nyitottá válnak különböző kultúrák befogadására.

Társaikkal közös cél eléréséért munkálkodva az együttműködés képességét élik át.

A csoportmunkák elvégzése során fejlődik önismeretük, megtapasztalják az önálló feladatvégzés felelősségét és fontosságát. Információt nyernek szervezési és vezetési készségeikről.

Megismerve más nép, nemzet kulturális identitását, tudatosul bennük a nemzeti, az európai és az egyetemes kulturális örökség ismeretének jelentősége.

***A program időtartama:* 1 projekthónap vagy 2 projekthét vagy kb. 22 óra**

Ráhangelő						
Időpont	Esemény	Tevékenység		Értékelés (rész, ön, csoport,)	További lehetséges feladatok	Tervezett időtartam (óra)
		Gyermekek	A projektet segítő			
Előzetesen megállapodottak szerint	Előzetes tervező munka		Csatlakozás a projekt munkájához, feladatok vállalása		Egyeztetés a helyi iskolával Szakember keresése a rajzpályázat és a tablók értékeléséhez. Török nemzetiségi ember felkutatása.	1
	Az első foglalkozási nap		Meghirdetés gyerekeknek			
	Mit tudunk a meséről?	Aktív részvétel a foglalkozáson	Ráhangelő foglalkozás megtartása		Önálló mappa készítés	2
	Törökország Részértékelés	Aktív részvétel a foglalkozáson Feladatlap kitöltése	Ráhangelő foglalkozás megtartása	Részösszefoglalás és önértékelés	Csoportok alakítása	2
Táguló körök						
	Részvétel a projektfeladatok megoldásában segítő foglalkozásokon	Aktív részvétel	Foglalkozás megtartása, témasegítő részvétel		A feladatok pontosítása	
	A vállalt feladatok elvégzése	Kutatás, gyűjtőmunka, megbeszélés, jegyzetelés stb.	Segítő mentorként részvétel a munkában		Esetleges módosítások elvégzése	Személyenként kb. 4
	Pályázati határidő le-	A kész munkák leadása	Feladatlap kiosztása és	Rész-, és önértékelés	A forgatókönyv véglegesítése	2

	járata Részértékelés	Ön- és csoportértékelés	összeszedése	tékelés	Kiállítás elkészítése, a helyszínen berendezése, technika biztosítása	
A török népmese napja						
	A török népmese napja	Részvétel a rendezvényen			Felkészülés az értékelésre Kilépőkártyák	2
Értékeink						
	A rendezvényről készült film közös megtekintése	Ön- és csoport értékelés	Értékelés		Összegző értékelés elkészítése	1
	A projekt további sorsa	Az összegyűlt anyag válogatása, rendezése, összeállítása, archiválása szükséglet szerint			A projekt dokumentációjának elkészítése	3

A program során elsajátítandó kompetenciák (ismeretek, fejlesztett képességek, attitűdök) :

A tanuló a program befejezése után:

- Ismeretet szerez a magyar és a török népmesék jellemzőiről.
- Felismeri a különbséget és a hasonlóságot a török és a magyar népmesék között.
- Érdeklődéssel fordul a török kultúra értékei felé.
- Megismerkedik a török kultúra és művészet alkotásaival.
- El tud készíteni – segítséggel - a feladatából adódó kiselőadást, bemutatót, kiállítást.
- Tapasztalatot szerez az új munkamódszerek alkalmazásában.
- Gyakorolja a kézikönyvek, az internet és a számítógépes adatbázisok információs lekérdezési lehetőségeit.
- Gyakorlatot szerez a jegyzetelésben, anyaggyűjtésben, rendezésben.
- Alkalmazza az önértékelés különféle formáit
- Fejlődik önértékelése, tapasztalatot szerez mások tevékenységének értékelésében.
- Nyitottá válik társai véleményének elfogadására

A programban alkalmazott értékelési módszerek:

Értékelés formája	Program közbeni csoportos és önértékelés, modulzáró feladatlap, kilépőkártya kitöltése, formatív és szummatív értékelés..
Értékelés rendszeressége	Modulonként és a program végén.
Értékelés tartalma	A program, illetve a modul tananyagának feldolgozása, gyakorlati feladatvégzés, produktum létrehozása.

II. HASZNOS TUDNIVALÓK

A projekt lehetőséget ad 10-14 éves gyerekeknek ahhoz, hogy ráhangoló beszélgetések után - a műfajból fakadóan külön didaktikai erőfeszítés nélkül - ki-kí a maga korábbi élményei, tapasztalatai, motiváltsága, tehetsége és ambíciói birtokában válasszon olyan részfeladatokat, vagy olyan kiindulási pontokat, amelyek mentén a produktum létrehozásában részt tud venni.

A projekt sajátos témáját tekintve a megvalósítás ideje optimálisan a szeptemberi hónapot igényli, de ettől eltérően az év bármely szakában elvégezhető.

A vállalkozó osztályoknak / csoportoknak „A török népmese” napját kell megrendezniük tetszésük szerint.

A projektnek vannak javasolt témái, de alapvetően a tanulókkal közösen kialakított feladatokból épül fel.

Fontos, hogy a munka megkezdése előtt alaposan nézzük át a projektorientált munkafolyamat mozzanatait.

A projekt meghirdetése előtt tájékozódjunk a közelünkben működő iskola / iskolák éves programjáról és lehetőség vagy igény szerint dolgozzunk együtt, kérjünk segítséget egyes témák kutatómunkájának segítésére. A témavezető – amennyiben lehetősége van rá – személyesen, ellenkező esetben írásban vagy telefonon értesítse az érintett szülőket a projekt indulásáról és az ő segítő szerepük fontosságáról.

A munkafolyamatokat a témavezető irányításával az osztályok / csoportok maguk tervezik és szervezik. A dokumentálást fotókkal és videofelvétellel, valamint a mindenkinek kötelezően elkészítendő portfólióval biztosítjuk.

A program megvalósításában való előrehaladás rendszere:

A program tananyagát modulokra bontottuk. A modulokra való felbontás alapját a modul során elsajátításra kerülő kompetenciák, ismeretek, motivációs elemek adják. Az egyes modulokon belüli tanulási feladatok a leckéken belüli részcélkitűzések szerint kerültek felosztásra. Minden tanulási feladathoz önellenőrzés, önértékelési, értékelési forma: kérdések, feladatok találhatóak, melyek segítségével a tanuló, illetve a foglalkozás vezetője ellenőrizheti, milyen mértékben sikerült elsajátítania a tanulási feladatban meghatározottakat. A modulok végén, azok tananyagára épülő feladatok találhatóak, melyek segítségével a foglalkozás vezetője ellenőrizni tudja a tanuló előrehaladását a modul célkitűzésére vonatkozóan. A program összegző értékeléssel zárul, melynek segítségével a foglalkozás vezetője komplex módon ellenőrizni tudja, hogy mennyire felelt meg a programban végzett tevékenység a célkitűzéseknek.

A tanulást segítő eszközök:

- Digitális, illetve egyéb oktatástechnikai eszközök. alkalmazása.
- Hagyományos könyvtári eszközök
- Interneten elérhető adatbázisok, hasznos linkek.

Lehetséges külső tanulási színhely:

- klub,
- kiállítás,
- múzeum,
- történelmi emlékhely,
- hivatal,
- stb.

A program során alkalmazott munkaformák, szervezési módok:

- önálló egyéni munka,
- páros munka,
- csoportos munka,
- kooperatív csoportmunka,
- frontális munka,
- csoportbemutatók,
- egyéni bemutatók,
- tanulmányi kirándulás,
- önellenőrzés,
- önértékelés,

Piktogramok a tananyagban való előrehaladás segítésére:

Olvassa el figyelmesen, keresse az interneten vagy adatbázisban

Fontos rész

Megértést könnyítő példa

Értékelő kérdések, feladatok

Önállóan vagy csoportosan feldolgozandó feladat

III. A PROGRAM TARTALMA

Modul sorszám	Témakör, cím	Időtartam (óra)
1.	Ráhangoló	4
2.	Táguló körök	11
3.	A török népmese napja	2
4.	Értékeink	2

IV. A PROGRAM TANANYAGA

IV.1. Modul: Ráhangoló

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

A 11-14 éves tanulók számára készült projekt feladatainak kapcsolódásait a NAT műveltség-területeihez, a kulcskompetenciákhoz, valamint a kiemelt fejlesztési feladatokat az alábbi táblázat tartalmazza:

NAT	Kulcskompetenciák	Kiemelt fejlesztési feladatok	A műveltségi területek oktatásának közös követelményei
Anyanyelv és irodalom	Anyanyelvi kommunikáció	Beszédkésztség, szóbeli szövegek megértése, értelmezése és alkotása. Olvasás, írott szöveg megértése. Írás, szövegalkotás. A tanulási képesség fejlesztése. Irodalmi kultúra, irodalmi művek értelmezése Az ítélőképesség, az erkölcsi, esztétikai és történeti érzék fejlesztése	
Élő idegen nyelv	Idegen nyelvi kommunikáció	– beszédkésztség, – olvasásértés.	
Ember és társadalom	Szociális és állampolgári kompetencia	Ismeretszerzés, tanulás Kritikai gondolkodás Kommunikáció Tájékozódás térben-időben	
Művészetek	Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség	Ének-zene: megismerő- és befogadóképeség; zenehallgatás Vizuális kultúra: Megismerő- és befogadóképes-	

		ség: közvetlen tapasztalás útján szerzett élmények feldolgozása Kreativitás: alkotóképesség, problémamegoldó képesség, önismeret, önértékelés, önszabályozás	
Informatika		Az informatikai eszközök használata <i>Informatika-alkalmazói ismeretek:</i> - a gyakorlati életben használt legfontosabb írásos formátumok gépi megvalósítása, igény a mondanivaló lényegét tükröző esztétikus külalak kialakítására - adatbázisok, adattáblák alkalmazása, keresés az adatbázisban <i>Infotechnológia (problémamegoldás informatikai eszközökkel és módszerekkel)</i> - az adott probléma megoldásához szükséges módszerek és eszközök kiválasztása <i>Infokommunikáció</i> - információkeresés, információközlés - információs technológián alapuló kommunikációs formák - könyvtári informatika	
Életvitel és gyakorlati ismeretek		A ház körüli teendőkben való részvételhez szükséges alapvető készségek. Más nemzetek ételreceptjeinek gyűjtése	
		Pozitív viszony kialakulása a közös európai értékekhez. Érdeklődés, nyitottság az európai kultúra, életmód, szokások, hagyományok iránt. Az iskolák és a tanulók törekvése közvetlenül részt vállalni a nemzetközi kapcsolatok ápolásában.	Kapcsolódás Európához és a nagyvilághoz

	Hatékony, önálló tanulás	- kitartó tanulás, - saját tanulás megszervezése egyénileg és csoportban, - az idővel és az információval való hatékony gazdálkodás, - a tanulás folyamatának ismerete, - új ismeretek szerzése, feldolgozása, útmutatások keresése és alkalmazása, - előzetes tanulási és élettapasztalatok beépítése, használata helyzetek sokaságában, - motiváció és a magabiztosság	Tanulás
--	--------------------------	--	---------

Ebben a modulban a témavezető tájékoztodik a környéken működő általános iskolák éves programjáról, igény szerint ismerteti a tantestülettel a projekt témáját és tervezetét. Segítséget és együttműködést kér az érintett osztályfőnököktől és szaktanároktól. Átadja a tervezet rájuk vonatkozó részét, és szükség szerint közösen elvégzik a módosításokat és összeállítják a projektben résztvevő tanárok foglalkozásainak időtervét.

Ezután a témavezető meghirdeti a projektet a csoport /csoportok 10-14 éves tanulóinak, akik ráhangoló foglalkozások után megtervezik az általuk megvalósíthatónak ítélt feladatokat. Megtörténik a csoportok szervezése, meghatározzuk a célokat, a projekt végrehajtásához szükséges időt, valamint azokat a munkaformákat, melyek leginkább segítik a feladatok minél teljesebb feldolgozását. Ezt követően a csoport tagjai a segítő szaktanárok foglalkozásain elmélyülnek a projekt feldolgozásához szükséges ismeretekben. Majd kiválasztják a nekik leginkább tetsző, kidolgozható témát. Végül kitöltenek egy értékelő feladatlapot, amely eredményének tükrében - amennyiben szükséges - módosításokat hajtanak végre a tervezett feladatokon, majd felkészülnek azok elvégzésére.

A modul elvégzése után a tanuló:

- ismerje fel és használja a feladata elvégzéséhez szükséges informatikai eszközöket,
- legyen képes önállóan elvégezni egy részfeladatot,
- érdeklődéssel forduljon az elvégzendő feladatok felé.

A tanulási feladatokhoz tartozó rész célkitűzések:**A tanuló a tanulási feladatok elvégzése után képes lesz:**

- az általa elvégezhető feladat felismerésére,
- önállóan bemutatni a feladatok megoldásához vezető utat,
- támogatni társait a feladatok elvégzésében,

IV.1.1. Tanulási feladat – Mese - török nép/mese**IV.1.1.1.1. Ráhangolódás a témára: Mese-népmese****Tervezett idő: 90 perc**

Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
A népmeséről tanul- tak átisméltése Népmesék összeha- sonlítása: azonos népmesei motívu- mok megjelenése népek meséiben. A népmese napja. A felhívás szövege Az elvégzett munka dokumentálása	A népmese jellem- zőinek összegyűjté- se. Azonos motívumok gyűjtése magyar és külföldi mesékben. Csendes és hangos olvasás Fényképezés, rajzo- lás, jegyzetelés	Frontális osztály- munka, beszélgetés, könyvtári és interne- tes gyűjtőmunka, felolvasás, egyéni és csoportos munka, érvelés,	Dosszié, füzet, író- eszközök, tan- könyv, mesekönyvek, térkép v. földgömb internet, fényképezőgép

IV.1.1.1.2. Ráhangolódás a témára: Törökország**Tervezett idő: 90 perc**

Mi jut róla eszedbe? Törökország A témák csoportosí-	Asszociációs címér- telmezés Megadott informá-	Frontális osztály- munka, kooperatív csoportmunka, egyéni munka, be- szélgetés, ötletro- ham	Tábla, csomagoló- papír, füzet, dosszié íróeszköz, naptár, feladatlap, fényké- pezőgép, könyvtár, internet, tetszőleges
--	--	---	--

tása	ciók összerendezése		nemű baba
Csoportok kialakítása	Megbeszélés		
Az elkészítendő produktum megnevezése	Jegyzetelés, vita, érvelés		
Feladatok vállalása	Egyéni és csoportos döntés		
Időkeret készítés	Megfigyelés, jegyzetelés		
Részértékelés	Értékelő feladatlap kitöltése, megbeszélése, feladatok módosítása		
Az elvégzett munka dokumentálása	Fényképezés, rajzolás, jegyzetelés		

IV.1.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

IV.1.1.1.1. Mese – népmese

Az első alkalommal olvassuk fel az alábbi szöveget.

A HUNRA Magyar Olvasástársaság 2005-ben felhívást tett közzé, melyben kezdeményezte, hogy szeptember 30-át, Benedek Elek születésnapját ezentúl a Népmese napjaként tiszteljük. Arra kérték a könyvtárosokat, óvónőket, pedagógusokat és a mesével foglalkozó szakembereket, valamint a meseszerető gyerekeket és felnőtteket, hogy ezen a napon megkülönböztetett tisztelettel forduljanak a magyar és más népek meséi felé. Elevenítsék fel a mesemondás ősi művészetét, hallgassák meg egymás legkedvesebb meséit, emlékezzenek meg mesemondóinkról, mesegyűjtőinkről, és a mesékbe szőtt bölcsesség máig érvényes üzeneteiről, ami minden népmese sajátja.

Majd mondjuk el a feladatot.

Ünnepeljük meg mi is ezt a napot. Ebben az évben a figyelmünk a török népmesék felé fordul. A projekt megvalósítása során megismerkedhettek a tőlünk különböző hagyományokkal, szokásokkal, művészettel és kultúrával rendelkező Törökország népmeséivel. Rácsodálkozhattok a különbségekre, és örömmel fedezhetitek fel a hasonlóságokat. A feladat: A török népmese napjának méltó megünneplése.

Jelezzük, hogy nagyon fontos a projekt munkafolyamatainak dokumentálása, ezért szükséges a fotózás és/ vagy a filmfelvétel.

Beszéljük meg, hogy ki/kik végzi szívesen ezt a munkát a projekt zárásáig. Erre a feladatra alakulhat egy külön csoport is, de szerencsésebb, ha minden csoportban van felelőse a dokumentálásnak.

Legyenek olyan tanulók, akik vállalják, hogy a projekt folyamán bizonyos pontokon együtt dolgoznak más csoport tanulóival.

Alakuljon egy csoport, amely majd ellátja A népmese napjának szervezési-rendezési feladatait.

Az írásbeli munkák elkészítéséhez minden tanuló rendelkezzen egy papír vagy műanyag dossziéval, amelybe minden, a projekttel kapcsolatos munkája, feljegyzése kerül. Lehetőség szerint A4-es géppapírra dolgozzanak.

A meséről tanultakat fogalomtáblázat segítségével eleveníthetjük fel.

Fogalom	Műfaj	Csoportosítása	Jellemzői	Meghatározása	Híres gyűjtők, képviselők
Mese		Népmese, Műmese illetve felnőttmese, gyermekmese		A legősibb műfajok egyike, epikus alkotás, mely csodás, hihetetlen, valószínűtlen elemekkel átszőtt, általában időben és térben is fikatív (kitalált) körülmények között játszódó eseményeket ábrázol.	
Népmese			meseformulák, me-	A nép ajkán	Homérosz, Hészio-

	Verses mese, epikus mese	Állatmese, Csalimese, Tündérmese, Varázsmese stb.	szeszámok, mesehős (milyen?), csodás lények (ellenségek, segítők), csodás tárgyak, a mese szerkezete (fordulatos kalandok, melyek során a hős megküzd a fokozatosan nehezülő akadályokkal, legyőzi ellenségét), a mese végén minden jól végződik stb.	élő, szájról szájra járó, csodás, hihetetlen elemekkel teleszótt, rendszerint prózai (ritkán verses), költött elbeszélés.	dosz, Aiszóposz, Phaedrus, Charles Perrault, Wilhelm Hauff, Jakob és Wilhelm Grimm, Hans Christian Andersen, Kriza János Benedek Elek Illyés Gyula Berze Nagy János Arany László stb.
Műmese			Ugyanaz mint a népmesénél. Ezen kívül a történet játszódhat napjainkban, hétköznapi emberek szereplésével.	A mese műfajának olyan változata, melynek szerzője ismert személy, és a történet nem a nép ajkán terjed, hanem például könyvből olvasható.	Lázár Ervin, Janikovszky Éva, Csukás István, Bálint Ágnes, Fésüs Éva, Kolozsvári Grandpierre Emil stb.

A mese fogalma és fajtái

A mese epikai műfajcsoport, a legősibb műfajok egyike. A mesék terjedelme kisépikai jellegű, a műfaj eredetileg verses és prózai egyaránt lehetett; újabban az utóbbi forma jutott benne túlsúlyra. Az ide tartozó alkotások fantasztikus-csodás (vagy legalábbis valószínűtlen) elemekkel átszótt, általában időben és térben is fikatív körülmények között játszódó eseményeket ábrázolnak. A reális világot képviselő hősei jobbára elvont típusok (az öreg király, a legkisebb fiú, a juhász stb.), s ezek legtöbbször képzeletbeli hősökkel (óriások, törpék, tündérek, boszorkányok, varázslók, sárkányok) és fantasztikus tulajdonságokkal felruházott jelenségekkel (beszélő állatok, növények, tárgyak stb.) állnak szemben. Az események is valószínűtlenek, de egy sajátos hagyomány logikáján belül maradva a cselekmény menetében az egyik esemény bekövetkezése már valószínűvé teszi a másikat. Jellegzetes vonása az egyszerű világkép,

mely átmeneti típusokat nem ismerve éles határt húz a jók és a rosszak közé. A végkifejletben a mese diadalra juttatja a jókat, és megbünteti a gonoszokat.

A műfaj története az ókorba nyúlik vissza, első fennmaradt emlékei hosszabb epikus művekbe illesztett betétek (Homérosznál Kirké története, Hésziadosznál a sólyom és a csaló gány meséje). Az állatmese azonban már önálló formaként is jelentkezett az ókorban, és az antik irodalom egyik legelterjedtebb műfaja lett (Aiszóposz, Phaedrus). Találhatók mesék a Bibliában is. A középkortól kedve terjedt el az emberi szereplőket is felvonultató mesetípus, a reneszánsz idején főleg a népmesék adaptációja volt népszerű, a klasszicizmus pedig az antik állatmese-hagyományt újította fel. A műmese a francia rokokó irodalomban szerveződött új műfajjává, a felvilágosult salonok társaságát szórakoztató szatirikus-ironikus tendenciájú formává (Ch. Perrault. A romantika ismét a naiv népmesei hagyományt állította előtérbe (Hauff) vagy mesei filozófiai tartalmakat is hordoztak (Novalis, E. T. A. Hoffmann). A 19. század elejéről J. és W. Grimm népmese-feldolgozásai teremtettek iskolát. A mese eredetileg a felnőttek szórakoztatására-okulására szolgáló műfaj (ún. felnőttmese) volt. (pl. az Ezeregyéjszaka meséi). A felnőttmese később háttérbe szorult, de számos nevezetes alkotása ismert, amilyenek E. T. A. Hoffmann, Oscar Wilde Balázs Béla vagy Szini Gyula meséi. A Grimm-mesék hatására, s elsősorban a dán Hans Christian Andersen nyomán a 19-20. század műmeséje általában gyermekmese.

A mesék csoportosítása sokféle szempont szerint történhet. Eredet alapján megkülönböztethetjük a népmesét és a műmesét, s mindkettőre találhatunk példákat már az ókori irodalomban. A népmesékből a reneszánsz kora óta sokat merít a műmese, de az eredeti népmesék iránti érdeklődés csak a 19. század elején, a Grimm testvérek gyűjteménye nyomán támadt fel. A folklorisztika a mesének több műfaját különbözteti meg, ezek azonban koronként és kultúránként különbözhetnek. A legismertebb mesei műfaj a mágikus mese vagy varázsmese, a csodamese, amelynek cselekményében a csodálatos események játszanak uralkodó szerepet. Ennek a nyugat-európai és magyar kutatásban tündérmese a neve, noha tündérek viszonylag ritkán fordulnak elő benne. (Tündérszép Ilona és Árgyélus). A hősmese a varázsmese olyan változata, amelyben egy központi hős harcnak ábrázolt küzdelemben győzi le ellenfelét (Fehérlófia). Nagy tömböt alkotnak a tréfás mesék, amelyek legtöbbször ostoba emberekről szóló humoros történetek. A tréfás mesék alműfaja a hazugságmese, mely hazugságok és lódítások sorozata. A formulamese olyan mese, amelynek a szerkezete egyszersmind tartalom meghatározó tényező. A formulamese két főbb csoportja a láncmese és a csalimese. A láncmesében valamely esemény feltételeit és ennek újabb feltételeit sorolják fel, vagy más, külsődleges ötlet alapján állítanak egymás mellé nagyjából ismétlődő részeket. Hasonlít hozzá a végtelen mese, melyben a mesék szokásos befejezése helyett ciklikus folytatódást találunk, vagy hirtelen fordulat következik, amely befejezetlenül hagyja a történetet. A csalimese félrevezeti hallgatóját, és valódi mese helyett más történetet ad: a cselekmény a mese szabályai szerint kezdődik, de egy rövid bevezető után valamely formula végtelen ismételtetése következik a várt mese helyett, vagy a mesét hirtelen befejezik, esetleg a mesélő a hallgatóságtól kérdez valamit oly módon, hogy a válasz nevetségessé tegye a hallgatót. A középkor után terjedt el a novellamese, mely realiztikusabb, életszerűbb. Cselekményének ideje és helyszíne konkrétabb, csodálatos hősei helyébe a valóságos társadalom típusai lépnek, de világbábrázolásában változatlanul a mese-szerűség, a fantasztikum uralkodik.

Keressenek azonos motívumokat a magyar és a külföldi mesék között! (mesekézdés, mesebefejezés, meseszámok, öreg király, három fia / lánya, csodás elemek stb.)

Lehetséges forrás: Benedek Elek: Az aranyalmafa (bármely kiadás) (25 külföldi mese van benne), vagy bármely külföldi népmese gyűjtemény, illetve Benedek Elek, Illyés Gyula, Arany László bármely magyar népmese gyűjtemény.

Például:

A pasa fia meg a világszépe : Török népmesék

Bp.: Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, 2000. ISBN 963-00-4742-X (Folklór, ISSN 1586-2062)

Török mese címe	Magyar mese címe és forrása	Német mese címe és forrása	 mese címe
A hét bolondok*	A buták versenye (Illyés: Hetvenhét magyar népmese)		
Mir Mehmed és hat testvére*	Rózsa királyfi (Kriza János: Az álomlátó fiú) Virág Péter (Illyés: Hetvenhét magyar népmese)		
A só *	A só (Benedek: Többsincs királyfi)		
Az arany kocsi*	A fortélyos leány (Kriza János: Az álomlátó fiú)		
Bahtiyar és Hoptiyar		A hat hattyú (Grimm legszebb meséi)	
Az arany fülemüle*	Aramyszóló pinyók (Illyés: Hetvenhét magyar népmese)		
A varázssasztal		Terülj-terülj asztalkám! (Grimm legszebb meséi)	

<i>A kendermagos kakas</i>	<i>A kiskakas gyémánt félkrajcárja (Arany László: Magyar népmesék)</i>		
<i>A pasa fia meg világszépe</i>	<i>Rózsa vitéz (Kriza János: Az álomlátó fiú)</i>		
.....			
.....			

A feladat elvégzése után minden tanuló megkapja a Hunra Olvasástársaság aktuális évi felhívását A népmese napja megünnepléséhez. A szöveg feldolgozását insert-technikával végezhetjük el.

A módszer lényege, hogy olvasás közben a szöveget a tanulók saját megértésüknek és tudásuknak megfelelően oldalszéli szimbolikus jelekkel látják el. A következő táblázat a jelöléseket és értelmezésüket mutatja meg:

Jel	Értelmezése
✓	az olvasottak megegyeznek előzetes ismereteimmel vagy feltételezéseimmel
-	az olvasottak ellentmondanak előzetes ismereteimmel vagy feltételezéseimmel
+	az olvasottak új információt tartalmaznak számomra
?	az olvasottak további kutatásokra vagy kérdésekre ösztönöznek
*	az olvasottakról kiegészítő információ jutott eszembe

A népmese napja

Óriási mesekincset hagyott ránk a múlt. A társadalmi változások révén a népmesék hagyományos útja – mellyel a hallgatóhoz juthatott – egyre szűkebb lett, azzal fenyegetve, hogy elvesz. Nem a mesék halványodtak, hanem a valódi találkozások. A változásokra válaszul nagyjaink, a mese jelentőségét és a helyzet súlyosságát mérlegelve, az átörökítés új formáit keresték. Benedek Elek jókora csokrot gyűjtött össze és hagyott ránk ebből a sok színben pompázó világból. A jó 100 esztendő elmúltával is csorbíthatlanok érdemei. Ő a népmeséből született gyermekmese igazi megteremtője, és az első színpadi mesemondónk is. Ennek elismeréseképpen a Magyar Olvasástársaság kezdeményezésére, az Ő tiszteletére ünnepeljük születése napján a meséinket, mesemondóinkat és mesegyűjtőinket.

A népmesék nem egy letűnt világ nyomai, hanem elődeink ránk örökített bölcsességének gyöngyszemei. „Szerencséd, hogy öreganyádnak/öregapádnak szólítottál”. A mese a lelki rokonunk, a bölcs és tapasztalt öregapánk és öreganyánk, aki a kellő időben tanáccsal és segítséggel látja el a tisztelettel és nyitott szívvel feléje forduló hallgatót. A népmesék kincsestárában tudást és erőt kap kis és nagy küzdelmeihez az, aki megdolgozik érte. A mese reményt és erőt adó, csodával meglocsolt szigorú tanítónk, aki mindig azt mutatja meg magából, amire épp szükségünk van. Akárcsak régen, ma is öreg és fiatal, küzdő és pihenő mást hall meg a meséből, és másra használja. Ez a mindent járó malmocska a nyitott szemre, fülre, szívre vár.

A mese maga a kincs, de az út is, amelyen eljutunk hozzá. A népmese az előbeszéd művészet. A mesemondó és a hallgatók között egy különleges, varázslatos kapcsolat jön létre, ahol a közönség közbeszólásaival alakíthatja a mese folyamatát, mégis: soha nem térhet le a mesei szabályok ösvényéről. A mesei nyelv ismerete az összetartozás élményével ajándékozza meg a mesét hallgató felnőtteket és gyerekeket. A máig tartó néprajzi gyűjtések lehetőséget adnak, hogy meséinket „újratanuljuk”, s ha megismertük őket, visszahelyezzük a mindennapi életünkbe, ahol gyerekeinkkel együtt megtaláljuk a boszorkányok, királyok és szegény legények között önmagunkat. A népmese hatalmas ereje, mind a mai napig elsősorban a szóbeliségben rejlik. Folyamatosan változnak az alkalmak és a forma, ahol a mese újjászülethet, a mondott és hallott népmesék ma is csodatevők.

Nem feledkezhetünk meg a gyermekeknek íródott mesekönyvekről sem. Napjainkban egyre több a színvonalas, tartalmában és látványában is „gyermekbarát” mesekönyv. E könyvek nézegetése, együtt olvasgatása elengedhetetlen a gyerekek egészséges, kulturális fejlődéséhez, az embercsemete olvasóvá neveléséhez és az olvasó Emberré válásához.

Benedek Elek születésnapját az idei évben is számos határon túli vendéggel ünnepeljük.

Hagyományteremtő szándékkal megkezdjük egy-egy kiválasztott népcsoport, nemzetiség kiemelt bemutatását. A 2010-es rendezvény vendége a Drávaszög és a hazánkban élő horvát nemzetiség.

Felkérjük az iskolák, könyvtárak, közintézmények vezetőit és elhivatott munkatársait, valamint a családok apraját-nagyját, hogy forduljanak ezen alkalomból a mesék felé. Mondjuk, hallgassuk, olvassuk és játsszuk, éljük a mesét! Áldozunk időt, teremtünk alkalmat, hogy örökéletű meséink hangján megszólalhasson a múlt és jelen bölcsessége, a csodák nevetéssel, bátorsággal és erővel tölthessenek el! Szóaljon meg a mese a maga hangján, hogy gazdagodhassunk tudással, egészséggel és csodatevő örömmel!

Ebben az évben a Magyar Olvasástársaság „A családi olvasás éve” jegyében ünnepli A népmese napját. A mese, amelynek közösségteremtő ereje vitathatatlan, a család életében varázseszköz, gyermekeink szemébe nézve vagy könyv fölött összebújva egyaránt.

A csatlakozási szándékot és tervezett rendezvény rövid leírását kérjük, küldje el a következő e-mailcímre, hogy regisztrálhassuk, majd a www.hunra.hu honlapon mindenki számára elérhetővé tegyük.

A népmese napja, VI. Országos népmese konferencia helyszíne Százhalombatta, a rendezvény társszervezője a Hamvas Béla Városi Könyvtár.

2010. július 1-től, programunk részleteiről minden tudnivalót megtalál honlapunkon: www.hunra.hu, valamint a www.hbvk.hu népmese menüpontban

A feldolgozás után megállapodunk a csatlakozás feltételeiről. A lehetséges ünnepi műsor tartalmának eldöntéséhez a csoportok az alábbi kérdésekre adott válasza segít.

Lehetséges kérdések a feldolgozáshoz:

Milyen jó és rossz emlékeid vannak az eddigi ünnepi műsorokról, amelyeken részt vettél?

Mit szeretsz és mit nem az ilyen típusú műsorokon?

A forgatókönyv készítésének tudnivalóit csoportmunkában, fogalomtáblázat segítségével sajátítjuk el. Az alább olvasható forgatókönyvet minden tanuló megkapja, majd az előre elkészített táblázat alapján feldolgozza.

Például:

Március 15. (forgatókönyv)

2007 augusztus 15., szerda 02:00

Szereplők: 10 általános iskolás, alsós ill. felsős tanuló, időtartam kb. 25 perc, teremben vagy utcai helyszínen is előadható.

Ez a műsor nem a forradalom és szabadságharc eseményeinek felidézésére helyezi a hangsúlyt, sokkal inkább a nemzet összefogását, a közös élmények, örömek és szomorúság összetartó erejének megidézésére törekszik.

1. Ének:

Fölszállott a páva című magyar népdal (szólóének)

2. Népdal:

Megütik a dobot

Város közepibe.

Felteszik a zászlót

Torony tetejire.

Sok magyar legénynek

Most el kell indulni;

Sok magyar menyecskét

Özvegyen kell hagyni.

A szép szabadságért,

Szép magyar hazáért,

Háromszínű zászló

Oltalmazásáért.

In.: Magyar ünnepek, Apáczai kiadó, 1990., 50. o.

3. Zene:

Verbunk zene szól a következő két toborzódal alatt

Rózsavölgyi M.: Verbunkos (részlet)

In.: Negyedik daloskönyvem 4./2. Zenehallgatás a negyedik osztályban c. kazetta, Apáczai Kiadó, 1997.

4. Népdal:

Ezernyolcszáznegyvennyolcadik évben

Letekintett az Úristen a földre.

Körülnézte egész Magyarországot:

Hol csatáznak a jó magyar huszárok?

Magyarország körös-körül füstölög,

Kossuth Lajos szent ágyúja mennydörög,

Maga fújja az angyal a trombitát,

Harcra hívja a magyarok honfiát.

Arra alá megverték a rézdobot,

Kiadták az erős parancsolatot:

El kell menni a csatába harcolni,

Piros vért kell a hazáért ontani.

In.: Magyar ünnepek, Apáczai kiadó 1990., 56.o.

5. Népdal

Nincsen a világnak olyan katonája,

Mint amikor a Kossuth-husár felül a lovára.

Felül a lovára, kard az oldalára.

De sok szőke, barna kislány szíve fáj utána!

Édesanyám, lelkem, ne sírasson engem!

Magyar földért, szép hazámért folyik piros vérem.

A szép szabadságért meg egy barna lányért,

Háromszínű magyar zászló oltalmazásáért.

In.: Magyar ünnepek, Apáczai kiadó, 1990., 52.o.

6. Tánc:

Néptánc a helyi hagyományőrző néptáncsoport előadásában

Szatmári verbunk

In.: zene: Hangfelvételek néptáncoktatáshoz, Szatmár,

Feljásztotta a Tücsök együttes, készítette a Néptáncosok Szakmai Háza, Budapest

7. Zene:

Föltámadott a tenger c. vers zenei feldolgozása

Szabó Ferenc-Petőfi Sándor: Föltámadott a tenger (részlet)

In.: Zenehallgatási anyag a Hetedik daloskönyvemhez, Apáczai Kiadó

8. Jelenet:

A pesti utcán járókelők: egy újságot olvasva, egy kosárral a kezében, egy esernyővel a karján stb.

1. járókelő:

Figyeljetek polgártársak! Felolvasom nektek azt a folyamodványt, melyet Irinyi József szerkesztett:

Mindenki megáll.

Egész Európa mozog. Egy gondolat rezgi át egész Európát: hogy a létező állapot többé nem maradhat. Nincs többé idő hosszas tanácskozásra, vagy halogatásra. Az eszmék megértek, az élet szüksége követeli azokat. Magyarország pillanatai drágák. A nemzet nem elégszik meg többé egyes engedményekkel. Sok időn át aludtunk és sínylődtünk a nyomor, a mellőztetés, nélkülözés és szűkölködés fojtó posványában. Áldozata valánk gyűlölt idegen önkénykormány önértékének.

Tömeg:

Úgy van! Igaz!

2. járókelő:

Petőfi verset írt a bankettre a zsarnokság ellen.

Tömeg:

Halljuk! Halljuk!

2. járókelő:

Nem érünk rá várakozni,

Szaporán,

Ma jókor van, holnap késő

Lesz talán.

Ha bennünket még mostan is

Megvettek,

Az Úristen kegyelmezzon

Tinektek!

Tömeg:

Igaz! Úgy van! Tenni kell!

3. járókelő:

Tegnap láttam berontani egy ifjút a Pilvaxba, és hallottam, amikor elmondta, hogy most érkezett a bécsi hajóval, ő a pozsonyi ifjúság küldötte. Elújságolta, hogy Bécsben is kitört a forradalom.

4. járókelő:

Nagy szégyen, hogy a bécsiek elénkbe vágtak – a büszke magyar, Rákóczi népe elé!

5. járókelő:

Itt az alkalom kivívni a magyar szabadságot!

Tömeg:

Meg kell tenni! Ki kell vívni!

Egy hang:

Jönnék Petőfiék!

Tömeg:

Éljen! Éljen!

In.: Kiss Józsefné-Pálóczy András: Iskolai ünnepélyek forgatókönyvei 4., március 15., Okteszt Kiadó, Nyíregyháza, 2000.

9. Vers**Petőfi Sándor: Nemzeti dal**

Talpra magyar, hí a haza!

Itt az idő, most vagy soha!

Rabok legyünk, vagy szabadok?

Ez a kérdés, válasszatok! –

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,

Kárhozottak ősapáink,

Kik szabadon éltek-haltak,

Szolgaföldben nem nyughatnak.

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk!

*Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis láncot hordunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez;
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

*Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,*

Esküszünk, hogy rabok tovább

Nem leszünk!

In.: Jeles ünnepek. 1848 emléke. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.4-5. o.

10. Ének:

Kossuth Lajos táborában...

11. Vers:

Tompa Mihály: A gólyához

*Megenyhült a lég, vídúl a határ,
S te újra itt vagy, jó gólya-madár!
Az ócska fészket megigazgatod,
Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod.*

*Csak vissza, vissza! meg ne csaljanak
Csalárd napsúgár és siró patak;
Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet,
Az élet fagyva van s megdermedett.*

*Ne járj a mezőn, temető van ott;
Ne menj a tóba, vértől áradott;
Toronytetőkön nézvén nyughelyet:
Tüzes üszökbe léphetsz, úgy lehet.*

*Házamról jobb ha elhurcolkodol,
De melyiken tudsz fészket rakni, hol
Kétségbesést ne hallanál alól
S nem félhetnél az ég villámitól?*

*Csak vissza, vissza! dél szigetje vár;
Te boldogabb vagy, mint mi, jó madár.
Neked két hazát adott végzeted,
Nekünk csak egy – volt! az is elveszett!*

*Repülj, repülj! és délen valahol
A bujdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...!*

*Sokra sír, sokra vak börtön borul,
Kik élünk: járunk búsan, szótlanul;
Van aki felkél és sirván, megyen
Uj hont keresni túl a tengeren.*

*A menyasszony meddőségért eped,
Szüle nem zokog holt magzat felett,
A vén lelke örömmel eltelik,
Hogy nem kell élni már sok ideig.*

*Beszéld el, ah...! hogy... gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidült fában őrlő szú lakik...
Honfira, honfi ki vádaskodik.*

Testvér testvér, apát fiu elad...
Mégis, ne szóljon erről ajakad,
Nehogy, ki távol sír e nemzetén,
Megútálni is kénytelen legyen!

In.: Magyar ünnepek. Apáczai Kiadó, 1990., 209. o.

12. Zene:

Erkel-Egressy-Rákos-Nádasdy: Bánk bán – Bánk áriája

In.: Zenehallgatási anyag a Hetedik daloskönyvemhez, Apáczai Kiadó

Forrás:

Készült Békés Megye Köznevelési Közalapítványának támogatásával.

Készítette: Szabó Pál Általános Iskola (Biharugra)

A forgatókönyv		
elemei	sajátosságai	szövegközléseinek szintje
Ének, népdal, zene, tánc, jelenet, vers	Cím, időpont, helyszín, szereplők felsorolása. Forrásmegjelölés	teljes

Az elkészült munkákat a vándorló csoportok technikával egységesíthetjük és ez lesz az irányadó forgatókönyv a projekt megvalósítása során.

A vándorló csoportok a kooperatív tanulás egyik formája, amely több lépésben is lehetővé teszi a diákok együttműködését a tanulásban és a gondolkodásban.

Előzetesen csomagolópapírra kigyűjtjük azokat a forgatókönyv elemeket, amelyeknek szerepelniük kell a saját forgatókönyvükben is. Majd a tanulók egy-egy elemet tartalmazó ív elé állnak, amely kidolgozásáért vállalják a felelősséget. Adott idő letelte után elkezdődik a megadott irányban történő vándorlás a következő csoport munkájához. Minden csoport minden elemet megvizsgál, megvitát, írásban hozzáfűzik a megjegyzéseiket, esetleg kérdéseiket. A csoportokat addig szólítjuk vándorlásra, amíg vissza nem térnek eredeti helyükre. A közösen kialakított elemek felhasználásával készül majd el A török népmese napja forgatókönyve.

IV.1.1.1.2. Török – törökök – török népmese

Felírjuk csomagolópapírra a török szót. Ötletroham segítségével elevenítsük fel a gyerekek előzetes tudását, melynek grafikus megjelenítésére asszociációs

fürtábrát használhatunk. Ezt az asszociációs fürtábrát hierarchikusra rendezve olyan témacsoportokat kapunk, amelyekből a projekt feladatait összeállíthatjuk a gyerekekkel.

Lehetséges asszociatív fürtábra:

Rabok	Kék Mecset	Jumurdzsák	turbán	piláf
	Egri csillagok			
Boszporusz	kávé	török	janicsár	hastánc
Minaret	szultán	Isztambul	Allah Akbar!	mecset

Lehetséges hierarchizált fürtábra:

Irodalom (Egri csillagok, Jumurdzsák) Történelem(rabok, janicsár, szultán)

Öltözködés (turbán, **török** zene(hastánc)

Építészet (Kék Mecset, minaret, Isztambul) Vallás(Allah Akbar!, mecset,

Étel(piláf, kávé

Stb.

Célszerű a résztvevő gyerekeket 4-6 fős csapatokba rendezni. Hívjuk fel a tanulók figyelmét, hogy lehetőség szerint minden csapatban legyen egy ügyesen kommunikáló, egy szívesen és jól rajzoló, egy kutatómunkát örömmel vállaló gyermek.

A következő feladatok elvégzése szükséges a projekt sikeres lebonyolítása érdekében. A feladatokat elláthatja egy külön – csak erre a feladatokra vállalkozó - csoport, de a kialakult csoportok egyes tagjai is vállalkozhatnak a munkákra.

- a projekt során a dokumentáláshoz szükséges fotók, videó anyagok összegyűjtése, rendezése,
- mesék kiválasztása a felolvasáshoz, kapcsolattartás a témavezető és a mesélők között, valamint segédkezés a mese-dél előtt vetésforgójának összeállításában,
- a rajzpályázat ajánlott meséinek kiválasztása, a beérkezett munkák kiállításra előkészítése, segédkezés a kiállítás elkészítésében,
- a projektnap forgatókönyvének végső összeállítása, a helyszín berendezése, a szükséges kellékek biztosítása, az esemény lebonyolításának segítése.

Minden csoportnak szüksége lesz egy bármilyen anyagból készült babára. A neme tetszőleges. Minden modul végén ügyes kezű gyermek, szülő, jó barát, ismerős segítségével elkészül egy-egy meghatározott török ruhadarab, amit a sikeres modulzárás után a csapat felad a babára. A projekt végén (remélhetőleg) minden baba pompás török népviseletben lesz kiállítva.

IV.1.1.2. Értékelés, önértékelés (kérdések, feladatok, stb.)

A tanuló a saját munkáját értékeli.

Érdekelt-e a téma? Sikerült-e megfelelő csoportba kerülnöm? Kedvemre választhattam feladatot?

Attitűdvizsgálat.

- *Ezek a foglalkozásokon az volt a legjobb, hogy.....*
- *A legkevésbé tetszett, hogy.....*
- *Törökország számomra azt jelenti, hogy.....*

A tanuló beszámol arról, milyen ismereteket szerzett a munkafolyamat során.

Modulrész ellenőrző kérdések:

A. A mese a legősibb műfajok egyike.

Igaz

Hamis

B. Milyen műnembe sorolnád a meséket?

líra

epika

dráma

C. Írj 5 tipikus népmesei figurát!

D. Milyen más népek meséit ismered a magyar népmeséken kívül? Írj 3 példát mesecímmel!

.....

E. Sorolj fel olyan mágikus számokat, melyek a népmesékben gyakran szerepelnek! Írj rá 2 alkalmazási példát is.

Azok a csoportok, akik kitöltve leadták a modulrész ellenőrző feladatlapot, elkészíthetik a csoport török babájának (el döntve, hogy férfi illetve női öltözet lesz) deréktól felele viselt ruhadarabjait (kiegészítőkkal együtt). Az elkészítésben segíthet ügyes kezű szülő, nagyszülő, testvér, barát, jó ismerős.

Segítő forrás:

Domanovszky Endre. Korok ruhái: Domanovszky Endre illusztrált előadásvázlatai az öltözködés történetéről. Bp. : Corvina, 1979. p. 234-242. ISBN 963-13-0356-X

A török birodalom ruházata a XVI. században

Csak a XV. Század végének török viseletéről vannak ábrázolások. Ezek arra mutatnak, hogy az ősi, tatáros elemek kikopása és a perzsa-arab formákkal való keveredés révén alakult ki a sajátos török viselet. A II. Szulejmán alatt hozott rendelkezések elsősorban a ruhák díszítésére vonatkoztak, és nem a szabásra. Mindenekelőtt a fej takarását szabályozták, mert ebből pontosan meg lehetett határozni az emberek rangját, osztályát, vallását és nemzetiségét.

Főleg különféle selymeket (taft, atlasz, brokát), valamint gyapjút, pamutot, lent, batisztot, muszlint és prémeket használtak, színes szattyánbőr (= élénk színűre festett borjú-, juh-, vagy kecskebőr)rel is gyakran dolgoztak. A ruhák a próféta által kiválasztott színűek: fehérek, feketék és zöldek, néha pirosat is keverne hozzájuk. Fekete ruhát az oszmánok nem viseltek. I. Murad és II: Mohamed mindig fehérben járt. A törzsek megkülönböztetésül és rangjuk jelzésére elsősorban a fehéret és a zöldet alkalmazták. Rang szerint többé-kevésbé gazdag aranyhímzés is díszítette a ruhákat. Fehér selyemből készült a nagyvezír hivatalos ruhája és fehér gyapjúból a muftié. Zöld selyemből a pasa ruhája és zöld gyapjúból az ulemasé, a papoké és a jogászoké. Egyébként a színeket szabadon választhatták, kivétel a turbán, mert kizárólag az emíreknek lehetett zöld turbánjuk.

Az előkelő férfiak viselete **nadrágból, ingből, övből vagy övkendőből, felsőruhából, egyszerű vagy dupla cipőből és dupla fejjedőből állt.**

A **nadrágot** közvetlenül a testre vették, és szalaggal, vagy egy, a végein díszített, bevarrott húzószinórral derékban megerősítették. Mint az arabok, kezdetben kizárólag nadrágot viseltek, amelyet később a különböző törzsek szűkebb térdnadrággal és egy térd alatt megkötött feszes harisnyával cseréltek fel. Az eredeti nadrág bő volt, legalább a lábfejig ért, és alul nyitva hagyták, vagy még gyakrabban az alsó szélébe húzott zsinórral a térd fölött vagy a bokán megerősítették, úgyhogy buggyosan visszahajlott a lábfejre. Vékony selyemből, később lenből vagy pamutból készítették.

Ehhez hordták **az inget**, amely a lábszár közepéig vagy a lábfejig ért, és hosszú, többnyire nagyon bő ujjal volt. Ezt is selyemből, lenből vagy muszlinból varrták, olykor egy olyan finoman szövött anyagból, melyben selyem- és pamutanyag váltakozik hosszcsíkokban.

A gallér nélküli **mellény** ritkán ért a derékon alul. Elöl nyitott volt, gombokkal sűrűn telerakva. Általában színes, kék vagy piros gyapjúanyagból varrták, tarka rátéttel vagy steppeléssel díszítették. Ez és az ehhez hasonló, de még hosszabb ruha csak a XVI. század végén vált általános öltözékké. Addig a bő felsőruhát hordták, az úgynevezett kaftánt vagy kuftánt. Ez az elöl nyitott ruha legalább térden alul, többnyire azonban lábfejig ért, bő, a kezét eltakaró, alul felnyitott ujjal. Egyszínű vagy hosszában barna tarka csíkos félselyem-félpamut anyagból díszítették és a mellen végiggombolva, vagy a felső lapját ferdén szabva, egyszerűen egymáson átvetve viselték. A XVI. század fordulójától a kaftánt a kényelmesebb mozgás kedvéért, csípőig elöl szélesen négyszögletesre kivágták, olykor a két végét is felhúzták, és az öv alatt megerősítették. Gyakran hátul is felemelték, egy széles buggyot alkotva. A kaftán és a föléje húzott ruha elsősorban hadi öltözék volt, félujjakkal és ujj nélkül is hordták, ilyenkor csak az takarta a kart. A rang jelzéseként mindkét ruhadarabot elöl gombolás helyett fény- és zsinórdísszel fogták össze.

Az öv, amelyet a mellény és a kaftán (tehát nem a felsőruha) fölött hordtak, széles tarka selyemanyag vagy –sál volt, a végein színes rojttal vagy apró bojttal díszítve. Emellett a XVII. Század végéig gyakorta egy változó szélességű, fémmel díszesen kiveret bőr- vagy durva szövetövet is viseltek. Az öv legegyszerűbb fajtájaként egy keskeny szalagot vagy szíjat viseltek, amelyet elöl összezsátoztak vagy kötöttek.

A felsőruha egyben hivatali öltözék is volt, így a rang és érdem kifejezésére csak ünnepi alkalmakkor hordták. Mint védő- és díszruhát általában utcai használatra a többi ruha fölé vetették. Régi alakját megőrizte, nagyon bő volt, legalább olyan hosszú, mint a kaftán, többnyire azonban lábfejig ért, hosszú és bő ujjal, alul olykor felvágva. A magas rang jelzésére selyemből készítették. Hétköznapi használatra durvább, sötétkék vagy zöld színű gyapjút választottak. II. Mohamed trónra jutásától, illetőleg Konstantinápoly bevételétől (1453) a legdrágább prémmel szegélyezték és bélelték, rendeltetésre, időjárásra és évszakra való tekintet nélkül. Rövid félujjakkal, ujj nélkül vagy a válltól földig érő szűk függőujjakkal hivatali öltözetként viselték a XVI. századtól. Ezt a változatot gyakran prém nélkül, de rövid kihajtogallérral viselték, és a kaftánhoz hasonlóan gombokkal vagy zsinórral zárták a nyaktól a derékig. E mellett vagy helyett szűkebb és rövidebb felöltőruhákat is hordtak, valamint esős és hideg időben különféle arab eredetű, többnyire durvább teveszőrből készült egyszerű felöltőket és a perzsák által hordott zsákszerű átvetőket is.

A XVI. század elejétől rövid harisnyát hordtak, amelybe a hosszú nadrágot bedugták. A könnyű **papucsokat** finom fehér vagy sárga szattyánbőrből készítették. Utcai viseletként a papucsra húzott, elöl felhajlított cipőt, bővebb félcsizmát viseltek. Mindkettőt vörös szattyánból varrták, mindössze a papok és a jogászok viseltek sötétkék cipőt.

A **fejdíszül** szolgáló turbánt nagy gonddal alakították ki. A próféta által hordott turbán, amelynek egyik végét a homlokon feltűzve, a másikat a vállra eresztve viselték, továbbra is használatban maradt. Az oszmánok megtartották a kerek és négyszögletes filcsapkákat is, ezeket prémmel vagy a nélkül hordták. II. Mohamed fehér muszlinnal átcsavart turbánja hamarosan általános viseletté vált. II. Szulejmán szultán egységes formát, színt és díszítést igyekezett teremteni, ezt II. Murad 1583 körül rendeletileg szabályozta. (A rendelet 1829-ig maradt érvényben) A tulajdonképpeni turbán egy hengeres, körte, tompa vagy hegyes, kugli alakú sapkából és egy simán, bordásan vagy hálószerűen behúzott, sokféleképpen csavart, nagy muszlin- vagy selyemsálból állt. A sapka általában vörös, a kendő többnyire fehér volt, kivéve az emírekét, akik kizárólag zöldet hordtak. A díszes anyagokat pompás drágakövek,

gyöngysorok és hátul vagy oldalt felerősített tollbokréta dísztették. Legkedveltebb dísz a kócsagtoll volt, ezt díszes csattal erősítették fel. A szultánt három, briliánsokkal gazdagon kirakott, a nagyvezírt két, a többi magas rangú hivatalnokot egy ilyen bokréta illette meg. Az alacsonyabb rangú tisztviselők tollakat nem viselhetek.

A janicsárok változatos, olykor igen nagy bokrétaikat viseltek. A turbán alatt egy alacsony, kerek, vörös gyapjúsapkát, fezt hordtak, mert sohasem mutatkozhattak födetlen fővel. Otthon a turbánt levetették, és ez maradt a fejükön. Sokféle süveget és sapkát is hordtak, kendő nélkül. Színes filcből vagy gyapjúból készültek, prémszegéllyel vagy a nélkül, néhány változat teljesen prémből. A janicsárok magas sapkájáról hátul finom anyag hullott alá. A szúnyogok ellen ritka szövésű selyem- vagy muszlinfátylat viseltek, esős időben pedig egy ernyőszerűen szétálló, piros esősapkát, amely az utazók feljegyzése szerint összerakható volt.

A **hajviseletet** a próféták szabályozták, azaz az éghajlathoz alkalmazták. I. Oszmán idejében a haja, egy kis hajcsomót kivéve, teljesen leborotvtá. A szakáll formáját, amely a rangot fejezte ki, törvény szabályozta.

Akik fegyvert viselhetek, azok övbe dugott görbe tőrkest és ezüst görbe kardot hordtak. Ezenkívül egy igen díszes olvasózsínórt hordtak magukkal, ez 99 apró golyóból állt, és az Isten nevének felelt meg.

Zsebkendőt mindenki hordott magánál, vagy az övbe dugva, vagy az övről leeresztve.

A **nők viselete** is a próféta rendelkezései szerint alakult, kivéve azokat az idősebb nőket, akik már nem akartak férjhez menni. Fátylukat a mellnél magasabbra nem emelheték, nehogy bármit is mutassanak a szépségükből, és lábaikat sem mutogathatták. A legrégebb időktől kezdve nadrágot hordtak, így öltözkük a férfiakéval azonos volt. Csak a haj, a fejdísz és az elfátyolozás formái módosultak.

A **nadrágot**, amelyet közvetlenül a testre vettek, többnyire színes, sárga vagy tarka csíkos selyemből, pamutból, muszlinból vagy fehér lenből készítették. Formája azonos volt a férfiakéval.

Az **ing**, amelyet a nadrág fölé vettek, finom fehér lenből vagy tarka, néha fekete kreppből készült, általában rövidebb volt, mint a férfiaké. A többi ruhadarab közül a legdíszesebb egy steppelt selyemmellényke volt, nem túl feszes, az ingujjnál valamivel rövidebb ujjal. E fölött vagy e helyett egy ruhaselyemből (atlasz, damaszt) készült, bő, egész vagy félujjú, bokáig érő ruhát hordtak. Az első megfelel a férfiak mellényének, az utóbbi a kaftánnak. Mindkét ruhadarabot elől derékig nyitva hagyták, így a melleket csak az ing fodra takarta. A szoknyát olykor uszályosan meghosszabbították és kétoldalt a térdig felnyitották.

Az **öv** egy színes sál vagy egy durva anyagú színes szalag volt, arannyal vagy ezüsstel kiverve. Ezeket a nagyméretű sálakat lazán átkötötték a csípőn.

A **utcai ruhának**, különösen hűvös, esős időben, egy durva anyagú, kabátszerű felöltőruhát vettek a többi fölé. A fej köré dupla fátolkendőt csavartak. A ruha gyapjúból készült, a lábfejjig ért, hosszú, meglehetősen bő ujjal és elől mindkét oldalán egy zsebhez hasonló nyílással.

A kabátszerű átvett fekete vagy sötétlila színű selyemtaftból varrták, négyszögletes, hátul lelógó gallérral. A **gallér** általában zöld volt, csak az örmények és a görögök hordtak barnát.

A **fátyolt** két hosszú, széles fehér muszlin csíkozta, az egyiket a fej köré csavarták, és az áll alatt összefogták, a másikat az orron át vezetve hátul megkötötték, úgyhogy csak a szemek maradtak szabadon. Szintén régi viselet volt a sapkára erősített, négyszögletes fátol, fekete gazéból vagy fekete lószőrfonatból, amely az állig ért le. A jómódúak olyan fátolat és átvett

hordtak, mint az arabok, mindkettőt nagyon hosszan, az átvetőt durvább, keményített gyapjúból készítették.

A női cipőviselet a férfiakéval azonos volt, csak egy házi, fából készült, igen magas, díszes, magasító cipőben tért el tőle. Házi használatra rövid zoknikat és díszes papucsokat hordtak, sárga szattyánbőrből, utcára pedig rövid, harisnyyszerű csizmákat és magas cipőket, általában piros bőrből. A cipőket és a magas fatalpú cipőket ezüst- vagy egyéb féMLEMEZKÉKKEL ízlésesen díszítették.

A fejdísz némi változáson megy át a XVI. században, a férfiturbánhoz kezd hasonlítani. A XVII. Század végétől általában csak egy lapos és feszes sapkát viseltek, piros selyem-, bársony- vagy arany szövetből, szalaggal, gyöngyökkel és egyéb díszekkel teleaggatva. Máskor a sapka köré muszlinát csavartak, amelyet olykor egy hátul felerősített, fehér vagy sötét muszlinból készült fátyollal is hordtak. A magas, kerek, turbánszerű kendővel átcsavart sapkákat gazdagon díszítették aranyműves munkával, drágakövekkel, gyöngyökkel és kócsagtoll bokrétaival. A haját hagyományosan hosszúra növesztették. Házi használatra megmaradt a teljesen szabad haj, legfeljebb a homlok körül vagy a tarkón egy szalaggal kötötték át. Utcára hosszú varkocsba (copf) fonták, és a fejdísszel teljesen eltakarták, vagy egy rojtokkal díszített selyem-, esetleg aranyzsákocskába dugták, és hátul leeresztették szalagokkal és fémmunkákkal.

Nagyon sokféle **ékszer** és **szépítőszer** használtak, ősi eredetű volt a lapos, tányér alakú trébelt (trébelés= domborítás, domború tárgyak előállításá fémlemezből hideg úton, kalapálással.) fémsapka, színes díszes zsinórokkal. Változatosak voltak a sapkákra akasztott apró fémdíszek is, a kisebb-nagyobb fülbevalók, láb- és karkötők, gyűrűk, nyakékek, mellűk és csatok. A többnyire nagyon díszes legyezők négyszögletes zászló alakúak voltak, és színes selyemből készültek, tarka hímzéssel és flitterrel, vagy hosszában, esetleg keresztben összerakott színes tollakból alakították ki. Szépítőszerként olajat, illatos vizet, piros és fehér festéket, az örökzöld lawsonia (henna) vörössárga nedvét és a koromból előállított festéket használták. A körmöket pirosra, a szemöldököt és a szempillákat feketére festették. Egyesek az arcukra, a homlokukra apró szépségtapasztalat ragasztottak. Régi arab szokás szerint a kezükre, mellükre és karjukra különböző kék vagy zöldes színű figurákat tetováltak.

Gyászruhát általában nem viseltek, csak a férfiak hordtak a közeli rokon elhunytával a XVII. század elejéig egy lilásbarna vagy sötét ruhát, az előkelőbbek pedig egy háromujjnyi széles fekete taftcsikót a homlokon, a turbán alatt.

IV. 2 Modul: Mélyülő körök

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ebben a modulban a foglalkozást vezetők segítségével a tanulók megismerkednek az előre megfogalmazott kérdéseikre adható válaszok megoldásához szükséges tudnivalókkal. Az előzetes tudásuk felmérése után a meglévő tudásuk bővítésére, új ismeretek megszerzésére van lehetőségük. A modul bemutatja a foglalkozások lehetséges vázlatát, tartalmát, forrásait és javaslatot tesz néhány feladat elvégzésére.

A feladatok elvégzése után a csoportok egy közös tablót készítenek Törökország címmel.

A modul elvégzése után a tanuló:

(Életkorának megfelelően) önálló alkalmazás szintjén ismerje az információszerzés különféle lehetőségeit, formáit, eszközeinek használatát.

Legyen képes önállóan elvégezni egy részfeladatot, arról beszámolót készíteni, beszámolni, csoportosan ill. párban tevékenykedni, véleményt alkotni.

Ismerje el, hogy az elvégzett munkája befolyásolja a csoport munkájának minőségét, és igyekezzon ehhez viszonyulva dolgozni a feladatán.

A tanulási feladatokhoz tartozó rész célkitűzések**A tanuló a tanulási feladatok elvégzése után képes lesz:**

- választott tanulási feladatához megfelelő szóincset használni, az összegyűjtött információt hitelesen, megbízhatóan, az etikai szabályok szerint feldolgozni. Felismerni készségeinek és tudásának erős és gyenge pontjait. Ráismeri a legfontosabb török művészeti alkotásokra.
- megkülönböztetni és felhasználni különféle szövegeket. Saját szóbeli és írásbeli érveit a helyzetnek megfelelő módon meggyőzően megfogalmazni és kifejezni. Figyelme összpontosítására, közös munkára, tudásának másokkal való megosztására. Saját munkájának értékelésére. Szükség esetén információ vagy segítség kérésére. Figyelembe venni és megérteni a sajátjától eltérő nézőpontokat.
- a kritikus és építő jellegű párbeszédre, az esztétikai minőség tiszteltére. Korábbi tanulási és élettapasztalatait felhasználni, a megtanult ismereteket széles körben alkalmazni. A közösségi összetartozást megalapozó közös értékek elfogadására, tiszteltetésére.

IV.2.1 Tanulási feladat – Török nép – török kultúra**IV.2.1.1.1 A projekt megvalósítását segítő foglalkozás – Török nyelv**

Tervezett idő: 60 perc

Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
A török nyelv története.	Térképes ábrázolás készítése a török nyelv beszélt helyeiről. Időszalag készítése a nyelv-	Frontális osztálymunka, beszélgetés, egyéni és csoportos munka, jegyzetelés,	Dosszié, füzet, íróeszközök, térkép v. földgömb, török-magyar szótár

Atatürk reformja.	vi hatásokról a 19. századig. Megbeszélés, vita a reform szükségességéről. Egy török mondat összeállítás.	érvelés, fotózás	fényképezőgép
A török nyelvtan. Török ábécé	A munkafolyamatok fényképezése		
Dokumentálás			

IV.2.1.1.2. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Török irodalom

Tervezett idő: 60 perc

Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
Török irodalom története A török népmese jellemzői Jellemző mesekezdés és befejezés Török és magyar népmesék szereplőinek összehasonlítása. Dokumentálás	Jegyzetelés Megadott információk összerendezése Hasonlóságok és különbségek megállapítása A munkafolyamatok fényképezése	Frontális osztálymunka, beszélgetés, felolvasás, egyéni és csoportos munka, jegyzetelés, fotózás	Dosszié, füzet, íróeszközök, tankönyv, mesekönyvek, térkép v. földgömb internet, fényképezőgép

IV.2.1.1.3. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Magyarország a hódoltság korában

Tervezett idő: 60 perc

Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
Hazánk a török hódoltság idején. A török közigazgatás, adózás	Bemutató egyszerű vázlatrajzon Írásos összefoglaló készítése	Frontális osztálymunka, beszélgetés, felolvasás, egyéni és csoportos munka, jegyzetelés,	Dosszié, füzet, íróeszközök, tankönyv, térkép v. földgömb

Török hadsereg.	Rajz készítése török katonai ruházatról	könyvtári kutatómunka, internet használat, fotózás	internet, fényképezőgép
Iskolák, oktatás	Fogalmi magyarázatok megfogalmazása meglévő ismeretek alapján		
Török vallás	Egyéni kutatás		
Török konyha	A munkafolyamatok fényképezése		
Dokumentálás			

IV.2.1.1.4. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Török díszítőművészet

Tervezett idő: 60 perc

Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
Török díszítőművészet: Miniatura festészet, Kalligráfia Török építészet Török népviselet Plakátkészítés Dokumentálás	Képek csoportosítása, bemutatása Bemutató egyszerű vázlatrajzon Tapasztalati ismeretek elmondása A munkafolyamatok fényképezése	Frontális osztálymunka, beszélgetés, könyvtári és internetes gyűjtőmunka, egyéni és csoportos munka, jegyzetelés, fotózás	Dosszié, füzet, íróeszközök, tankönyv, internet, fényképezőgép

IV.2.1.1.5. A projekt megvalósítását segítő foglalkozás: Török zene

Tervezett idő: 60 perc

Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
Török zene Török népzene Hagyományos török hangszerek	Zenehallgatás Egyszerű rajz készítése Képek nézegetése, válogatása	Frontális osztálymunka, beszélgetés, könyvtári és internetes gyűjtőmunka, egyéni és csoportos munka, jegyzetelés,	Dosszié, füzet, íróeszközök, tankönyv, mesekönyvek térkép v. földgömb

Dokumentálás	A munkafolyamatok fényképezése	fotózás	internet, fényképezőgép
IV.2.1.1.6. A feladatok elvégzése			
Tervezett idő: 4 óra			
Elvégzendő feladat	Tanulói tevékenység	Módszer	További feladat
Mesék kiválasztása a felolvasásra	Mesegyűjtemények keresése, átolvasása	Könyvári és internetes gyűjtőmunka	Fénymásolás, szétosztás
Mesék kiválasztása illusztrációra	Mesegyűjtemények keresése, átolvasása	Könyvári és internetes gyűjtőmunka	Fénymásolás, szétosztás
A témacsoportok feladatainak elvégzése	A tanulók által összeállítottak szerint	Könyvtári kutatómunka, gyűjtőmunka, rajzolás,	Összegyűjtött munkák rendezése, bemutatása
A munkák csoport előtti bemutatása, értékelése, esetleges módosítás	Felolvasás, vetítés, zenehallgatás...	Kiselőadás, számítógépes bemutató...	A módosítások elvégzése.
A tablók véglegesítése és leadása	A csoportok anyagainak összerendezése	Ragasztás, rajzolás, írás, vágás.....	Portfóliók összerendezése
A mesék „vetésforgójának” elkészítése	Az osztályok/mesélők/meseidő sorrendjének összeállítása	Beszélgetés, vita, érvelés	Eszközök biztosítása: mesélő székek, fényképezőgép
A leadott illusztrációk kiállításra készítése	Témánkénti csoportosítás, a munkák jegyzékbe vétele, a képek formai egységesítése	válogatás, lajtmozás, felcímkézés	A kiállítóhely bejárása, a posztamentek biztosítása mennyiségileg és minőségileg
Az elkészült babák kísérőszöveges leadása	A ruhadarabok egyeztetése a szöveggel.	Olvasás, összehasonlítás,	Megfelelő, biztos kiállítóhely keresése
Plakátok leadása	A leginkább tetszőkiválasztása	Válogatás, érvelés, döntés	A kiválasztott plakát sokszorosítása és kihelyezése
A kiválogatott zenék CD-re írása és	Zenehallgatás	Válogatás, érvelés, döntés	Egyeztetés a technikussal

leadása			
Török műemlékek megtekintése	Részvétel	Tanulmányi kirándulás	A látottak feldolgozása
Török szervezet keresése a lakóhely közelében	Keresés interneten és telefonkönyvben	kutatómunka	Kapcsolatfelvétel majd meghívás A népmese napjára
A portfóliók leadása	Gyűjtődobozba rendezés	Sorba rendezés	Átadni a témavezetőnek

IV.2.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

Az 5 témát többféleképpen is feldolgozhatjuk a gyerekekkel. Eredményes, ha a jelentés írása különféle források alapján c. technikát használjuk.

Az alkalmazás menete:

témamegjelölés

táblázatkészítés (oszlop= ahány információforrást használ, sor=amennyi a témával kapcsolatos kérdés vagy állítás

a kérdések egyenkénti megválaszolása a források alapján

jelentés megírása: tervezés = összegyűjtött információk alapján – hogyan írjam meg? ; vázlatkészítés= fő mondanivalók a témáról, bizonyos logikai sorrendben ; átdolgozás= világos, megfelelő formában vannak-e megfogalmazva a mondandók ; szerkesztés= szempontok: helytálló adatok, hibák felismerése, majd javítása ; közreadás= felolvasás, faliújság, tábla stb.

IV.1.1.1. Török nyelv

A török nyelv, pontosabban törökországi török nyelv az altaji nyelvcsalád török ágán belül a köztörök nyelvek oguz csoportjába tartozik. A magyar szakirodalomban – durva egyszerűsítéssel – nevezik még oszmán-töröknek is, amely valójában a hajdani Oszmán Birodalom lakosságának zömét kitevő török nép mesterségesen kidolgozott írott nyelvének megjelölésére szolgált (klasszikus oszmán-török nyelv), megkülönböztetésül a török nyelvek többi tagjától. Bár a többi köztörök nyelv (főleg az azeri és a türkmén, melyeket a volt Szovjetunió utódállamaiban beszélnek), közel áll a törökhöz, fontos különbségek vannak köztük a nyelvtan, a szókincs és a hangtan tekintetében.

A világon élő török nyelvű emberek számát 61 millióra teszik, ebből 51,8 millió él Törökországban. A török nyelvet beszélik Bulgária (810 000), Irak (380 000), Görögország (300 000), Ciprus (175 000), Macedónia (100 000) és Románia (30 000) egy részén is. Németországban 1,5 millióra, az Európai Unióban 2-3 millióra becsülik számukat. Egyes források ennél még néhány millióval többre is becsülik a törökök számát.

A török (türk) nyelvek történetét tudósok egészen az időszámításunk előtti negyedik évezredig vezetik vissza. A török nyelvek első írásos emléke a 8. századból való, melyet Mongólia területén találtak. Vándorlásaik során az őstörök törzsek átvették azoknak a népeknek az írásmódját, ahol letelepedtek, így például találunk türk nyelvű szövegeket páli vagy brahman írással is. A 11. században a szeldzsuk törökök behatoltak Anatóliába, majd terjeszkedni kezdtek, és átvették az arab írást. A 14. századra kiépülő birodalomban már az oszmán-török nyelv (arab írással) dominált; többek között Anatólia nyugati részén is.

1530-ban adják ki az első olyan könyvet, mely a török nyelvtant tanulmányozza. A birodalom terjeszkedésének következtében a 16. századra az oszmán-török nyelv perzsa és arab szavakkal bővült. 1932-re az idegen jövevényszavak a nyelv szókincsének 60-65%-át tették ki. Az arab és a perzsa nyelv nem csak a szókincsre volt hatással, hanem a nyelvtanra is; ennek következtében az oszmán-török nyelv rendkívül bonyolulttá vált. További nehézséget jelentett, hogy az arab írás egyre kevésbé tudta követni a beszélt nyelv folyamatos változását, emiatt gyakorivá váltak az eltérések. A szóvirágairól híres oszmán-török nyelvet leginkább a gazdagabb és a magasabb társadalmi rangúak beszélték, míg az egyszerű anatóliai parasztok például továbbra is az anatóliai török nyelvet használták.

A 19. században értelmiségi körökben mindinkább elterjedt a nézet, hogy szükség lenne az oszmán-török nyelv megújítására, egyszerűsítésére, az idegen szavak eltávolítására. Az újságírók, írók és költők által támogatott mozgalom azonban csak 1928-ban kezdett el beteljesedni, **Atatürk reformjaival**.

A Török Köztársaság létrejötte után Atatürk minden téren radikálisnak mondható reformokat vezetett be. Ennek egyike volt az oszmán-török nyelv megújítása is. Az államfő hazai és külföldi tudósokat bízott meg az új török nyelv kialakításával. A folyamat során leegyszerűsítették az évszázadok alatt szinte érthetetlenül bonyolulttá vált nyelvtant és megtisztították a nyelvet az arab és perzsa jövevényszavaktól. Igyekeztek eredeti török szavakkal pótolni őket, illetve ha erre nem volt lehetőség, új szavakat alkottak, végső esetben pedig a francia nyelvből kölcsönöztek.

1928-ban bevezették a latin ábécét, mindenki számára kötelezővé tették az elsajátítását, az arab írás használatát pedig megtiltották. 1932-ben létrejött a Török Nyelvintézet, melynek feladatai közé tartozott a nyelvújítás felügyelete és végrehajtása. Az országban mindenkinek kötelező volt megtanulnia az új írást, Atatürk maga is járta az országot táblával és krétával, és több városban, faluban is maga tanította a népnek az új ábécét.

A török nyelvtan, akárcsak a magyar, ragokra, toldalékokra épül, melyek minden esetben igazodnak a szó hangrendjéhez, azaz az utolsó szótag magánhangzójától függenek. A főnévragozás hat esetet ismer, úgy mint alanyeset, tárgyeset, birtokos eset, közelítő/részes eset, helyhatározó eset és távolító eset. A török nyelvben nincs határozott névelő: kitap masada (a könyv az asztalon van), a határozatlan névelő a bir: Güzel bir köpek gördüm (Láttam egy szép kutyát), melynek jellegzetessége, hogy nem a jelző előtt, hanem után áll. A határozottságot kifejezhetjük a mutatónévmások (bu, şu, o) használatával is.

Az igék múlt idejének jele a miénkre emlékeztet: **d**, illetve **t** (látta, futott), a feltételes mód jele és illeszkedése (adnék), tagadásuk is a miénkhez hasonló (nem, ne), ez utóbbi ragozott formában nem az igét előzi meg, hanem képzőként közvetlenül az igeőhöz kapcsolva áll (nem írok – yazmıyorum). A török nyelvben ritkán használnak segédigét, és az indoeurópai típusú „bírní” szerkezeti forma helyett is a magyarhoz hasonlóan „neki van” alakot használnak.

A török nyelv több igeidőt ismer, mint a magyar: a jelen, múlt és jövő idejű igéknek van folyamatos alakjuk, használják a régmúlt igeidőt és a nálunk nem ismert bizonytalan múlt fogalmát (-miş) is, mely a bizonytalanságon túl kifejezi azt is, hogy a beszélő nem volt

szemtanúja az eseményeknek; hirtelen fedezett fel valamit („Nahát, elszakadt a harisnyám!”) vagy udvariasan, messziről szemlél egy eseményt.

A török mondat általában S+O+V azaz alany-tárgy-állítmány szórendű: *Kadın kitabı okudu.* ⇒ A nő elolvasta a könyvet; tehát az ige legtöbbször a mondat végén áll, a hangsúlyozni kívánt rész pedig az ige elé kerül: *Bursa'ya Ali gitti* (Ali ment Bursa-ba).

Ábécé

A török nyelvben 1928 óta a latin írást használják. A török ábécé fonetikus, azaz úgy írjuk, ahogy olvassuk, de előfordul benne néhány kivétel.

Betűi:

a b c ç d e f g ğ h i j k l m n o ö p r s ş t u ü v y z

A B C Ç D E F G Ğ H I J K L M N O Ö P R S Ş T U Ü V Y Z

Táblázat:

Kérdés/ forrás	Könyv	Folyóíratcikk	Órai jegyzet	Internet
Hol, kik és kb. hányan beszél a török nyelvet?				
Mi volt Atatürk reformja?				
Milyen írást használnak jelenleg a török nyelvben?				

Lehetséges feladatok:

ugyanazt jelenti törökül és magyarul (minimum 20 szó)

abece, akvarel, albatros, alfabe, almanach, amatör, antilop, asfalt, atlas, bariton, bicak, bisiclet, blöf, bordo, bronz, cardas, cikolata, dekagram, doktor, domino,

magyarnak tűnő szó, de törökül egészen mást jelent (minimum 20 szó)

akar= ingatlan, tulajdon; *aki*=folyás, áramlás, áradat; *alma*=vétek; *az*=kevés; *baba*=apa, atya, édesapa; *baki*=állandó; *bal*=méz; *bank 1. jelentése*= kerti pad; *berber*=borbély, fodrász; *bibi*=nagynéni; *boci*=tolókocsi; *bor*=meg nem művelt föld, üledék, hordalék; *Bu-da*=Buddha; *civil civil*= csiripelő; *cin*=démon; *cepel*= kosz, piszok, szemét; *dal*=faág; *dara*=önsúly; *egri*=hajlott, görbe; *el*=kéz

török előtaggal kezdődő szavaink felsorolása

mint vezetéknév: Török Bálint, Török Ignác, Török Sándor, Török Sophie

mint földrajzi név eleje: Törökbálint, Törökbecse, Törökfalva, Törökkoppány, Törökharicsa, Törökruska, Törökszentmiklós, Töröktopolya, Törökudvar

mint közfőnév

törökbab, törökbors, törökbúza, törökkacsa, törökmeggy, törökméz, törökparadicsom, töröksíp, törökszegfű, törökülés

Lehetséges forrás:

- Csáki Éva. *Török-magyar szótár*
Bp. : Balassi, 2. jav., bőv. kiad. 2001. ISBN 963-506-378-4
- *Magyar értelmező kéziszótár*
Bp. : Akadémiai, 2. átd. kiad. 2004. ISBN 963-05-7874-3
- *Magyar nagylexikon : 17. köt. Szp-Ung*
Bp. : Magyar Nagylexikonkiadó, 2003. ISBN 963-9257-17-6

török jövevényszavak nyelvünkben: /ótörök = kb. 200, oszmán-török = alig ötven) pl. bor, bors, borsó, búza, dara, gyümölcs, süllő, tok, hurok, tűr, borz, görény, bölény, oroszlán, keselyű, ölyv, turul, karvaly, sólyom, tűzok, gödény, bika, ökör, tinó, ürü, kos, borjú, kecske, ártány, disznó, serté, vályú, gyapjú, sajt, túró, béklyó, ól, karám, gyeplő, kantár, tarló, eke, sarló, boglya, szérű, őrlő, alma, körte, som, dió, szőlő, komló, kender, torma, sátro, karó, kút, szék, bölcső, koporsó, balta, csákány, gyűszű, szűcs, ács, szatócs, gyárt, teker, gyúr, gyűr, bársony, gyöngy, gyűrű, csat, saru, kép, tükör, kincs, ködmön, köpönyeg, béke, bér, barom, kölcsön, törvény, tanú, tolmács, érdem, gyalázat, tor, gyász, ál, bátor, gyáva, üdvös, ünnep, táltos, bölcs, boszorkány, sárkány, ész, írni, betű, szám, ok, idő, kor dél, boka, nyak, térd, kar, gyomor, szakáll, gyertyán, kőris, bükk, gyopár, gyékény, béka, szúnyog, harács, korbács, hanzsár, dzsida, dolmány, kalpag, pamut, papucs, mamusz, bogrács, pite, tarhonya, tepsi, dívány, csibuk, kávé, ibrik, findzsa,

Lehetséges forrás:

- Szilágyi Ferenc. *A magyar szókincs regénye*
Debrecen: Csokonai, 3. bőv., jav. kiad., 1993. ISBN 963-260-049-5
- Kakuk Zsuzsa. *A török kor emléke a magyar szókincsben*
Bp. : Akadémiai, 1996. ISBN 963-05-6979-5 (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár, 23.)

törökökkel kapcsolatos szólások, közmondások

Eldicséri, mint török a lova farkát

Húzza-halasztja, mint török a halálát

Inkább vesszen a törökre

Keresztülvereti a török fúráson

Kialudná a törököt a várból

Meglesz a törökök húsvétján

Megszokta, mint török a pipát

Megverte a törökök átka
 Nem hajt (nem kerget) a török
 Rossz szomszédság – török átok
 Törököt fogott
 Úgy bánik vele, mint török a rabjával
 Akkora, mint egy cső törökbúza
 Nagy a híre, mint a törökjárásnak
 Nem Törökország az ember gyomra

Lehetséges forrás:

- Nagy Gábor, O. *Magyar szólások és közmondások*
Bp. : Akadémiai, 1976

török és magyar közmondások összehasonlítása (azonos jelentésűek keresése)

Lehetséges forrás:

- Buda Ferenc. *Kimondott szó-kilőtt nyíl : Török népek szólásai és közmondásai*
Bp. : Terebess Kiadó, 1998
- Buda Ferenc. *Kimondott szó-kilőtt nyíl : Török népek szólásai és közmondásai* [online] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető:
<http://www.terebess.hu/keletkultinfo/torokkoz.html>

A szólás jelentése azonos, eredete:	
Török	Magyar
Föl ne riaszd az alvó oroszlánt	Föl ne riaszd az alvó oroszlánt.
A kígyó alszik, az ellenség nem alszik.	Az ellenség nem alszik
Farkas a szőrét váltja bár, de szokását nem váltja.	Kutyából nem lesz szalonna
Mindnyájunk egyikünkért, egyikünk mindnyájunkért.	Egy mindenkiért, mindenki egyért
Varjú a varjúnak szemét ki nem szedi.	Varjú a varjúnak szemét ki nem vájja
Éhes tyúk álmában búzát lát.	Éhes disznó makkal álmodik
Gazdag embernek kakasa is tojik.	A pénz pénzt fial

Nyelvednek féke – fejed mentsége.	Ne szólj szám, nem fáj fejem
Egy szög miatt patkó, patkó miatt jó ló.	Egy szög miatt a patkó elveszett
Nézd az anyját, vedd a borját.	Nézd meg az anyját, vedd el a lányát
Isten ha egy kutat lezár, ezret is kinyit.	Ha egy ajtó becsukódik, egy ablak kinyílik.
Kinek kocsijára szállsz, annak dalát fújjad.	Saját fészekbe nem piszkítunk
Munka nélkül evés nincsen.	Aki nem dolgozik ne is egyék
Ki a rózsát szereti, tövisét is eltűri.	Nincsen rózsza tövis nélkül
Zápor elől futó jégesőbe rohan.	Csöbörből vödörbe
Szarba követ dobj: rádfröccsen.	Aki korpa közé keveredik – megeszik a disznók
Estének dolgát reggelre ne halaszd.	Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra
A vendégség három napra szól.	Akármilyen kedves vendég, három napra untig elég
Két láb egy papucsba be nem fér.	Két dudás egy csárdába nem fér meg
Szél amíg nem fúj, levél nem táncol.	Nem zörög a haraszt, míg a szél nem fújja
Ki nem szállt lélektől a remény el nem szakad.	A remény hal meg utoljára
A szó ezüst, a csönd – arany.	Hallgatni arany
Ki patkóért megy, ki szögért.	Kinek a pap, kinek a papné
A vasat izzásakor verik.	Addig üsd a vasat, míg meleg
Asszonynak haja hosszú, esze kurta.	Hosszú haj, rövid ész
Ép elme ép testben találta.	Ép testben ép lélek
Arany a tűzben ismerszik meg, ember a bánatban.	Bajban ismerszik meg a jóbarát
Minden has jóllakjon, minden kalács egészben maradjon.	A kecske is jóllakjon, a káposzta is megmaradjon

Amit vetsz, azt aratsz.	Ki mint vet, úgy arat
Ember amit tesz, maga-magának teszi.	Mindenki a saját sorsának kovácsa
.....	

török-magyar szótár összeállítása

(**melynek** segítségével meg tudsz írni egy bemutatkozó levelet (e-mail-t) egy török levelezőtársnak) A levél minimum 10 mondatból álljon.

Például:

Szia, üdvözöllek!

13 éves fiú vagyok, Pécsen lakom a szüleimmel és 2 testvéremmel, akik 9 és 11 évesek. Egy emeletes ház 4. emeletén van a lakásunk. Szerencsére nyáron a nagyszülőknél nyaralunk, ahol a két kutyám és a galambjaim is elférnek. Itthon nem tarthatunk állatot, amit meg is értek. A húgom szobájában aranyhalak vannak.

Sokat ülök a számítógép előtt (apám szerint), de ez nem rontja le a jegyeimet a suliban. Állatorvos szeretnék lenni, ezért a biológiát nagyon tanulom. A suliban elviselhető, mert jók a haverok.

Írj te is magadról!

Andris

Merhaba, hoş geldiniz! Ben seninim 13 yaşında, ben eski yıl ve 11 9 live ile ailem içinde Pécs ve 2 kardeş. Dördüncü katlı ev konutun kat. Neyse ki, yaz tatili sırasında dedesi nerede iki köpek ve güvercin paylaşın. Goldfish Odanızın olan benim kız kardeşim. Ben okulda olduğum oturma vasıl bilgisayar olarak çok (babam), sınıflarda yavaşlatmak değil bu ama. Ben bir veteriner olmak istiyorum, o biyoloji okuyor. Okul Andris olduğu makul gör. İyi, çünkü kendiniz yazın sizi çok!

Lehetséges forrás:

- Csáki Éva. *Magyar-török szótár*
Bp. : Balassi, 2001. ISBN 963-506-419-5
- Csáki Éva. *Török-magyar szótár*
Bp. : Balassi, 2. jav., bőv. kiad. 2001. ISBN 963-506-378-4
- *Magyar-török online szótár.* [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://www.sms-translator.net/hungarian/magyar-torok-szotar.php>

IV.1.1.1.2. Török irodalom

Török népmesék

A török népek kultúrájában a szájhagyománynak sokkal nagyobb szerepe van még ma is, mint az európai népekében. Legtöbbszörük - például a gagauzok vagy a közép-ázsiai tö-

rökség kis népei közül némelyeknek - saját írásbelisége csak a 20. század körül alakult ki. Népi kultúrájuk, mondákba, hősénekekbe ágyazott történetük szájhagyomány útján maradt fenn, napi erkölcsi tanításaitat furfangos népmesék örökölték. Az első irodalmi élményt a velük való találkozás adja. A népmese olyannyira eleven a világukban, hogy új elemekkel, korunk "vív-mányaival" - cigaretta, vasút, könyv, holdutazás - is bővelkednek a török népmesék.

Az anatóliai törökség gazdag népi kultúrájának bemutatására elsőként egy magyar kutató, Kúnos Ignác vállalkozott. A 19. század végén Vámbéry Ármin tanácsára gyűjtötte a török népköltészetet. Neki köszönhetjük a négysorosok, a manžk, a karagöz szövegek és a Naszred-din Hodzsa anekdoták lejegyzését. Népköltési gyűjteményében azonban csupán két népmesét hoz példaként. Kúnos Ignác a török kormány meghívására 1925-26-ban Isztambulban tartott egyetemi előadásokat, amelyek szövegét a törökök három ízben is kiadták. Magyar nyelven Tasnádi Edit fordításában 1999-ben jelent meg.

A törökországi folklórkutatás, így természetesen a népmesegyűjtés is, az 1960-as években kezdődött. A Török Folklór Társaság szervezésében, az egyetemek irodalmi tanszékein dolgozó tanárok és diákjaik bevonásával meginduló munka eredményeként ma már kitűnő népmeseköteteket ismerünk, az Eberhard-Borataw-féle mesekatalógus mintegy harminc típus meghatározásával szolgálja a nemzetközi motívumkutatást. A gyűjtött mesék enciklopédikusan mutatják be a török népköltészet gyönyörű világát.

Magyar nyelven megjelent mesegyűjtemények:

- Benedek Elek. *Az aranyalmafa : Külföldi mesék*
Bp. : Móra, 1967. p. 53-59 ; 97-101
- *A kék szarvas : Perzsa, arab, török, héber mesék*
Bp. : Móra, 1964. p. 283-369.
- Kúnos Ignác. *A szótlán szultánkisasszony*
Bp. : Móra, 1980. ISBN 963-11-2151-8
- Kúnos Ignác. *A török hodzsa tréfái.*
Bp.: Terebess, 1997.
- *A pasa fia meg a világszépe : Török népmesék*
Bp.: Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, 2000. ISBN 963-00-4742-X (Folklór, ISSN 1586-2062)

Táblázat:

Kérdés/ forrás	Könyv	Újságcikk	Órai jegyzet	Internet
Mi az oka annak, hogy modern elemek is keverednek a török népmesékbe?				
Mit köszönhetünk				

Kúnos Ignácnak?				
Mi a törökök mesekatalógusának a neve?				

Lehetséges feladatok:

Gyűjtsetek olyan néprajzi, irodalmi műveket, amelyek kapcsolatosak a törökökkel!

Például:

Törökökkel kapcsolatos mondókák:

Gólya, gólya, gilice, mitől véres a lábad?

Török gyerek megvágta, magyar gyereke gyógyítja.

Törökökkel kapcsolatos magyar mesék, verses mesék: *Móricz Zsigmond: A török és a tehén*

Törökökkel kapcsolatos versek, balladák: *Arany János: Szondi két apródja, Török Bálint*

Törökökkel kapcsolatos mondák, regék, regények, történetek: *Gárdonyi Géza: Egri csillagok, Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem, Mikszáth Kálmán: A beszélő köntös, Mikszáth Kálmán: Török regék és történetek, Jókai Mór: Törökvilág Magyarországon, Jókai Mór: Fehér rózsza, Jókai Mór: A janicsárok végnapjai,*

Állítsatok össze „törökül” egy mesét, történetet minimum 30 mondatot tartalmazzon! / vagy fordítsátok le az alábbi mesét! Mindkettőt Gárdonyi Géza az Egri csillagok regényéhez gyűjtött török szavak felhasználásával készítsétek el!

Akindzsi - az oszmán sereg „száguldó és égető” alakulata; feladata a meghódítandó területnek még a főszereg benyomulása előtti tűzzel-vassal pusztítása.

Allaha emanet olun! - Allah viselje gondodat! Allah vigyázzon rád!

Allahu akbar! La iláha il Allah! Ja kerim! Ja rahim! Ja fettah! - Allah a legmagasztosabb! Nincs Isten Allahon kívül! Ő a kegyes, a könyörületes, ő minden út megnyitója!

Anam - anyám.

Aszab (azab) - gyalogos katona.

Basli (besli) - várvédő katona.

Beglerbég - a bégék bégje: a vilajet vagy beglerbégység élén álló tartományi kormányzó (főméltóság az oszmán birodalomban).

Bismallah (Bismillah) - Allah nevében.

Boncsok - zászlófej; almaforma dísz, amelybe a törökök a zászlóul szolgáló lófarkat erősítették.

Bosztandzsi - nevük eredetileg kertész jelent; ők a palotakertek, parti sétálók helyek gondozói, a szultáni gályák evezősei, a szultáni tulajdon őrei s különféle rendőri feladatok elvégzői.

Börek - vagdalt hússal vagy sajttal töltött, olajban kisütött tészta.

Cirkászi - cserkesz (északnyugat-kaukázusi népcsoport tagja).

Csausz - hírnök, futár, követ, főtiszt.

Csaznegir - udvari étékfogó, főtálaló.

Csokjasázták (csok jasu) - éljenezték.

Defterdár - az államkassza legfőbb őre, a pénzügyminiszter.

Deli - irreguláris katonai egység.

Dzsebedzsi - fegyverkovács.

Dzsinn - ártó szellem, gonosz démon.

Ezan éneklés - imára szólítás.

Feredzse - a mohamedán nők hosszú, felsőruhaként viselt fátyla.

Főmufti - a birodalom vezető jogtudósa.

Gönüllü - önkéntes várvédő katona.

Gureba - az udvari zsoldos lovasság egyik csoportjába tartozó katona.

Halvé vagy halva - mézből, lisztből, dióból készült édesség.

Ilallah! (il Allah) - Nincs Isten Allahon kívül! (A „La iláha il Allah” magasztalás rövidebb változata).

Iléri! (iléri) - előre!

Jaja pasi (jájá basi) - janicsárlegység parancsnoka.

Janicsár - rab gyermekekből kiképzett, válogatott gyalogos katonák.

Jarámáz gyaur - semmirekellő hitetlen.

Jaszaul - hadrendező, őr,

Jatagán - hajlított pengéjű rövid kard, markolatán két kis füllel.

Jetisin! - Segítség!

Kaikos (kajik) - csónakos.

Kánun - lant, citera.

Kapi aga (kapi agaszi) - a szultáni hárem fehér eunuchjainak a vezetője.

Kapudzsi - a szultáni palota kapuinak őre.

Karavánszeráj - vendégfogadó, a karavánok pihenőhelye, szállása.

Káziaszker - főhadbíró.

Korán - a mohamedánok szent könyve, „Bibliá”-ja.

Kumbaradzsi - bombavető, mozsaras katona.

Lagundzsi (lagumdzsi) - aknász.

Láláka - a török „lálá” szó idős férfiak megszólítása, Gárdonyi itt magyaros nőképzővel látja el, s „anyóka” értelemben használja.

Malebi (mahaleb, mahleb) - európai cseresznye; méz.

Maruja (marul) - salátaféle.

Meded! Ej vá! - magyarul: Segítség! Jaj!

Mejhanedzsi - vendéglős.

Minaret (minare) - a dzsámik és mecsetek karcsú tornyai; a hazánkban építettek közül az egri és a pécsi maradt meg.

Mubarek olsun! - Az Isten áldja meg! Legyen szerencsés!

Müezzin - az igazhívőket a minaret erkélyéről imára szólító személy.

Müszellem - adókönyvítés fejében katonai szolgálatra kötelezett lovas katona.

Nizandzsi bég - főkancellár, ő rajzolta a szultáni monogramot (tayrát) az uralkodói rendeletekre.

Padisah - a sahok sahja: szultán, a birodalom uralkodója.

Perzevenk dinini szikeim! - Te strici, teszek a vallásodra!

Perzevenk batakdzsi! - Te strici gazember!

Perzevenk kenef oglu! Hersziz aga! Batakdzsi aga! - Te mocskos kis strici! Te tolvajkirály! Te főgazember!

Piad (pijáde) - gyalogos.

Piláf - igen gyakran ürühússal együtt tálalt rizs.

Pizáng - banánfa (jövevényyszó a törökben is).

Szandzsák - török közigazgatási egység, az egész tartományt, helytartóságot jelentő vilajet része.

Szavul! - Félre az útból!

Szeráj - a szultáni palota.

Szilidár - az udvari lovasság egyik csoportjához tartozó lovas katona.

Szolak - a szerájon kívül a szultán kíséretét-védelmét ellátó, a janicsárokhoz tartozó hatvan-hetven fős testőrcsapat tagja.

Szörbet (serbet) - kiforrt nem hagyott édes must.

Szpáhi - 1. az udvari zsoldos lovasság egyik csoportjához tartozó lovas katona; 2. javadalombirtok fejében katonáskodással tartozó tartományi vértess lovas katona.

Temesszük - igazolás, bizonylat.

Topcsi - tüzér.

Topcsi basi - a tüzérség parancsnoka.

Tüfendzsi - puskás, puskaműves.

Ulufedzsi - az udvari zsoldos lovasság egyik csoportjához tartozó lovas katona.

Zarbuzán - ágyúfajta.

Forrás:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:S2nRigteLu8J:hu.wikisource.org/wiki/Egri_csillagok/T%C3%B6r%C3%B6k_szavak_%C3%A9s_kifejez%C3%A9sek+jaszaul&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-a

A lefordítandó mese szövege:

Egyszer volt, hol nem volt, valamikor hajdanában, rosta a szalmában, amikor a bolhák voltak a borbélyok a szemközti fürdőben, régen egy nagy városban élt egy fiatal **padisah**. A **szeráj**-ban nagyon sokan szolgáltak. **Jatagánját** mindig kezében tartva vigyázott a rábízottakra **Kapu aga a kapudzsival** együtt. A **padisah** szeretett álruhában országot járni. Igen gyakran került kellemetlen, néha veszélyes helyzetbe is, ám ekkor felmutatta **Nizandzsi bég** rajzolta levelet és már földig is hajoltak előtte.

Történt egyszer, hogy **ana**-ja hiába hordatta elé a kedvenc **börekét marujával** és **szörbettel**, a legszebb **kánun** hangja sem bírhatta rá, hogy otthon maradjon. Elindult újra. **Ana**-ja **Muharek olszun!** – köszönéssel búcsúzott tőle és **feredzsét** síró arca elé vonta.

A fiatal **padisah** a **szolakokat** hátrahagyva vidáman hagyta el a **szandzsákot** egy **szilidárral**. Mentek-mendegéltek, hegyen-völgyön, míg egy **karavánszerájba** nem értek. A **mejhanedzsi** már hozta is a **piláfot** és a **halvét**. Már éppen nekiláttak, amikor hangos veszekedéstől lett hangos a terem.

- **Perzevenk kenef oglu!**

- **Hersziz aga!**

- **Batakdzsi aga!**

- **Jetisin!**

Felugrott a **padisah** és kiment az útra, ahol két **aszab** püfölt egy **lálá**-t. Szegény **lálá**-nak már véres volt a háta és a feje.

- **Bismallah!** – mondta a **padisah**. Mit követett el ez a szerencsétlen?

- **Szavul!** – kiáltották az **aszabok**.

- **Illéri!** – nógatták a **lálá**-t.

- **Csausznak** adta ki magát, de **járamáz gyaaur**, vagy közönséges **dzsinn**. Piszkos kézzel illette a Koránt.

A fiatal **padisah** közelebb ment a szerencsétlenhez és döbbsen ismerte fel benne egyik **minaretje müezzínjét**, aki a sérülései miatt nem is látott. Kiszabadította az **aszabok** kezéből, fürdőt és ételmet kért számára. A **müezzín** miután felfrissült, elmesélte, hogy egy **tüfendzsi** elrabolta, minden **temesszükét** elvette és nagyon megverte. Csak a Korán maradt a kezében, ezt nem tudta elvenni tőle. Azóta vándorol az utakon és most ez a két **aszab** nem volt hajlandó a **beglerbéghez** vinni, aki őt felismerte volna.

A fiatal **padisah** a két **aszabot** a kegyetlenségéért átadta az odaérkező bosztandzsiknak. A **kavaránszeráj** vendégei pedig lelkesen **csokjasázták** a fiatal **padisahot**, amikor fény derült kiletére.

Három alma esett le az égből, kettő a tiétek, egy az enyém...

Legyen övék a mese, miénk az egészség!

Keressetek török korabeli mondákat, regéket. Nézzetek utána, hogy van-e a környezeteknek ilyen eredetű mondája, regéje.

Lehetséges forrás:

- **Lengyel Dénes: Magyar regék és mondák a török világból és a kuruc korból.** Bp.: Móra, 2009. ISBN 978-963-11-8633-8
- **Vargha Károly-Rónai Béla-Muszty László: Rejtett kincsek nyomában : Baranyai népmondagyűjtemény.** Pécs: Pro Pannonia, 2006. ISBN 963-9498-71-8

Válogassatok össze 15 – nektek leginkább tetsző - török találós kérdést! Rajzoljatok is hozzá!

Lehetséges forrás:

- **Ház tetején nyeles edény : Török népek találós kérdései**
Bp. : Móra, 1985. ISBN 963-11-4118-7

IV.1.1.1.3. :Magyarország a hódoltság korában

A hódoltság a magyar történelemnek az az időszaka, amikor az ország területének nagy része oszmán-török megszállás alatt volt; röviden hódoltságnak nevezik a megszállt területet is. A korszak nagyjából egybeesik azzal az idővel, amikor Buda török kézen volt (1541-1686).

A XVI. század elején az Oszmán Birodalom felszámolta Magyarország déli, bánágokból kialakított védelmi vonalát. 1521-ben elesett Nándorfehérvár, megszállták a Szerémséget, s ezzel gyakorlatilag védtelenné váltak az ország belső vidékei. A mohácsi csata (1526) után az oszmán-török politika egy ideig még csatlósként, nem pedig megszállandó területként kezelte a polgárháborútól megosztott Magyarországot, majd 1541-ben II. Szulejmán elérkezettnek látta az időt a nyílt hódításra, és Buda elfoglalásával gyakorlatilag a birodalom részévé tette az ország közepét. A törökök kialakították a budai vilajetet (helytartóságot), s a következő években (1543-44) néhány kulcsfontosságú vár (Esztergom, Székesfehérvár, Visegrád, Nógrád) birtokbavételével megszilárdították hatalmukat. 1552-ben megszerezték Veszprémet, Szolnokot és Temesvárt; létrejött a temesvári vilajet. 1566-ban elfoglalták Szigetvárt és Gyulát. A tizenöt éves háborúban (1593-1606) bebizonyosodott, hogy az oszmán hatalom már nem képes nagyobb előretörésre. Megszerezték és vilajetté szervezték ugyan Egert (1596) és Kanizsát (1600), de a hódoltság történetében először a törökök területet is veszítettek. 1658-ban az Erdélyi Fejedelemség rovására terjesztették ki a hódoltságot (Lugos, Karánsebes). Az 1660-64-es háború újabb török előretörést hozott (Nagyvárad 1660, Érsekújvár 1663; mindkettő vilajet székhelye lett), de ekkorra már az európai hadászat előnybe került. 1683-ban az Oszmán Birodalom - túlértékelve saját erejét - ismét támadó hadjáratot indított, ám ez a bécsi vereséghez, majd Magyarország keresztény felszabadításához vezetett. A karlócai béke (1699) lehetővé tette, hogy a törökök egy ideig (1718-ig) még megtartsák a Temesvidéket.

A hódoltságban kb. 17-20 000 török katona állomásozott. A civilek száma csekély volt, bár némely kulcsfontosságú városban (Buda, Esztergom, Temesvár, Eger) a muszlim vallású, ill. délszláv betelepülők alkották a lakosság többségét.

A török közigazgatás legnagyobb egysége, a vilajet (elájet) a vármegyei szintnek megfelelő szandzsákokból állt, azok pedig náhijékre oszlottak. A katonai és a polgári közigazgatás nem

vált szét egymástól. Az egész hódoltsági terület élén a budai beglerbég (pasa) állt; ez a XVII. században gyakran már a vezíri méltósággal is együtt járt. A budai pasa a szultán teljhatalmú megbízottja volt a Béccsel fenntartott diplomáciai viszonyban, önálló katonai vállalkozásokat indíthatott, pénzügyileg azonban teljesen alárendelték a központi kormánzatnak. Mozgásterét tovább csökkentette, hogy beosztottjait (szandzsákbég, kádi, defterdár) a Porta nevezte ki. A 145 hódoltsági év alatt 99 budai pasa volt; csupán Szokoli Musztafa tevékenysége bizonyult maradandónak, ő 12 évig állt Buda élén, és építkezéseket is folytatott (pl. Rudas fürdő).

A török közigazgatásban kulcsszerepet töltöttek be a kádik, akik nemcsak a muszlimok bíráiként, hanem az adókiivetés és - beszédés, valamint a hadmozgósítás megszervezőiként, iparostestületek, piacok, építkezések felügyelőiként is működtek. Az alsó szinteken megmaradtak a magyar közigazgatás intézményei.

Az ázsiai termelési módot tükröző oszmán felfogásnak megfelelően a legjövedelmezőbb és a legkevésbé veszélyeztetett területeket szultáni birtokká nyilvánították, a többit használatra kiosztották a főtiszteknek és a szpáhiknak, ill. a várőrségek ellátását szolgáló gazdaságokat szerveztek rajtuk.

A török adóösszeírások kezdetben némi könnyebbséget is jelentettek a magyar adóztatással szemben. Az adózás egysége a háne (ház és telek) volt. Az állami adó, a haradzs (dzsizje) összege 50 akse (1 forint) volt, ezt a földesúrnak fizetendő hasonló mértékű kapuadó egészítette ki. A termés egy tizedét (az egyházi tized utódját) az állam, a másikat a földesúr hajtotta be. A (rendkívüli) hadiadót a XVII. században már békeidőben is beszédtek. A lakosság munkaerejét a hadiszállításokban és az erődítési munkákban is igénybe vették. Az adók a XVI. század végétől a XVII. század végéig reálértéken a háromszorosukra nőttek. A terheket tetézte a kötelezővé tett megvesztegetés gyakorlata.

Ezenközben a magyar végvárok parancsnokai a török területen is beszédtek az (egyházi és állami) adókat, az 1560-as évektől pedig a földesurak is behajtották járandóságait. Az adózóknak csak az jelentett könnyebbséget, hogy terheiket egy összegben válthatták meg. A kettős adóztatás rendszerét a törökök a békeszerződésekben is elismerték. A magyar földesurak ragaszkodtak bírói hatalmukhoz, és a hódoltság belső területein gyakorolták is. Ezt megkönnyítette, hogy a XVII. századra a törökök a bíraskodás és az ítélet-végrehajtás jogát pénzért egyébként is átengedték a magyar közösségeknek.

A mai történettudomány már nem tekinti a hódoltságot a pusztulás 150 éven át megszakítatlanul tartó időszakának, bár az országot kettészelő „frontvonal” állandósította a háborús állapotokat. Nagyméretű népességpusztulásra főként a tizenöt éves háború, valamint a visszafoglaló háború alatt került sor. A békeidőszakokban az ország a fejlődés jeleit mutatta, bár a harcok teljesen soha nem szüneteltek. A korszak végén Magyarország lakossága kb. 4 millió fő volt, ez kismértékben meghaladta az 1526 előtti. Visszafordíthatatlanul megváltozott a nemzeti szerkezet: a középkor végi 80%-kal szemben a XVII. század végén a magyarság már nem tette ki az összlakosság felét.

Táblázat:

Kérdés/ forrás	Könyv	Folyóiratcikk	Órai jegyzet	Internet
Mit nevezünk hódoltságnak?				
Hány katona jelenlétét kellett elviselni az				

országának?				
Milyen volt a török köz-igazgatás?				
Mit jelentett a kettős adózta-tás?				
Hogyan változott a nemzeti szerkezet a magyarságra nézve?				

Lehetséges feladatok:

Rajzoljátok be a korabeli térképen a hódoltsági területet Magyarországon

Magyarország a török hódoltság korában c. iskolai térkép beillesztése

Jelöljétek Törökország térképén azokat a városokat, amelyeknek magyar vonatkozásuk van.

***Isztambul,
Kütahya,
Rodosto***

Lehetséges források:

- iskolai és egyéb történelmi illetve földrajzi atlaszok.

Készíts egy török-magyar értelmező szótárt a kor legfontosabb szavaiból legalább 20 fogalom szerepeljen a munkádban.

Például:

aga = különféle aga katonai egységek élén álló, ill. udvari méltóságokat betöltő személyek címe. A katonai parancsnokokat agajan-i-birunnak (külső agák), az udvari tisztségviselőket agajan-i-enderunnak (belső agáknak) nevezték. Az aga címet viselték a hadseregben: a jani-csárság fővezére, az azabok és a zsoldos lovasság hadosztályainak vezetői, valamint a várparancsnokok. Az udvari méltóságok közül a hárem és a szeráj felügyelőjét, az udvarmestert stb. nevezték így.

akcse=ezüstdből készült török váltópénz. Orhán uralkodásának idején (1326-62) jelent meg, kezdetben négyet, 1587-ben már tizenkettőt vertek egy drachma ezüstdből. A 16. században 50 akcse tett ki egy magyar aranyforintot. A hódoltság idején az akcse volt a legkisebb értékű forgalomban lévő török pénznem. Értéke a későbbiek folyamán tovább romlott, ezért II. Mahmud (1808-39) beszüntette verését.

alaj=feltehetően görög eredetű szó, a török nyelvben többféle jelentésben élt a 14-18. században: 1., csapat, ezred, hadosztály. 2., csatarend, csatarendben felállított csapat; 3., felvonulás, díszmenet. Az alaj élén az alajbégek - arab elnevezéssel mir-alajok - álltak (a mo-i hódoltság idején olaj-bégnek nevezték), akik a fenti jelentésváltozatok következtében kétfajta funkciót töltöttek be: a szandzsákbég zászlaja alatt hadba vonuló hűbéres lovasság (szpáhik) helyettes parancsnokai vagy tartományi helytartók (beglerbégek, pasák) ceremóniamesterei.

basa, pasa= A török basa szó jelentése 'fej', 'valaminek a feje', 'katonai egység feje'. A török pasa szó olyan rangot jelentett, amit a katonai és polgári igazgatás magas állású tisztségviselői, köztük a tartományi kormányzók (a beglerbégek), a 16. század végétől pedig már a szandzsákbégek is megkaptak.

bég =a szandzsákok élén álló tisztségviselő, törökök BEY, ótörökök BEG, arabul BEJ, a török népek között kis törzsi csoportok vezetői, uralkodócsaládok tagjai és főbb tisztségviselők által hagyományosan viselt cím. Az oszmán-török birodalomban a bég valamely tartomány kormányzója volt, zászlósúr (szandzsák, liva). Tuniszban 1705-től kezdve az ország uralkodójának örökletes címe volt. Később a „bej” a török és arab országokban általánosságban tiszteletet kifejező szó lett, amelyet a tulajdonnévhez illesztve használtak, úgy, mint az angol nyelvben az „esquire” szót (ill. társalgásban a „sir” megszólítást). A XX. századi török köz társaságban a bej szót a névhez illesztett „bay” szóval helyettesítették (hasonlóan az angol „Mr.”-hez).

beglerbég = A török szó a bégek bégjét jelentette, szinonímája a perzsa mír-i mirán. A beglerbégek az Oszmán Birodalom legnagyobb közigazgatási egységének, a vilájeteknek vagy ejáleteknek az élén álltak, s a tartomány haderejének és hivatalnoki karának vezetői voltak. Kinevezési okirataikat (berát) a divántól, azaz a szultáni tanácsból kapták. Hivatali idejük eleinte hosszabb volt, a 16-17. században azonban átlag egy évig tartott. A 17-18. században már évente két-három helyre is áthelyezték őket. A 16. század végére számuk elérte a harmincat, s közülük egyre többen kaptak vezíri rangot. Magyarországon beglerbég állott a budai, a temesvári, a rövid életű győri, az egri, a kanizsai, a váradi és az érsekújvári vilájetek élén. Valamennyien pasa rangot viseltek. Feladataik közé tartozott a tartomány alattvalóinak védelme, a vilájet kormányzása, az igazságszolgáltatás, kezdetben a szolgálati vagy javadalambirtokok adományozása, később az adományozás kezdeményezése, háborúban a tartomány haderejének vezetése. Munkájukat a tartomány katonai, pénzügyi és vallási főbb tisztségviselőiből álló tanácsadó testület, a díván segítette.

császár míve = a török hódítók számára végzett ingyenes állami közmunka, többnyire várépítési, fuvarozási robot 16-17. századi népi elnevezése.

defterdár = a török adószedők megnevezése, akik felelősek voltak az adólajstromok (defterek) összeállításáért. A Török Birodalom központi pénzügyigazgatásának vezetője, s rajta kívül az egyes tartományok (vilájetek) pénzügyei legfőbb intézőjének neve. A 15. sz. végétől a birodalom készpénzbevételeit és -kiadásait a "mál defterdári", külön a szolgálati birtokok nyilván tartását a "tímár defterdári" vezette. A tényleges közvetlen adószedők az eminek voltak. Az eminek (adószedők, adóbérlők) maguk ajánlották meg, hogy az egyes településektől mennyi adót szednek be. Mivel a legtöbbet ígérők kapták a 3 évre szóló (de kedvezőbb ajánlat esetén visszavonható) megbízást, ezért ez a versengés hozzájárult az állami adók folyamatos emeléséhez.

séhez. A defterdárokat és a többi fő közigazgatási személyt a szultán nevezte ki, és váltotta le. Tiszttségüket a gyors meggazdagodás, ajándékozás reményében vállalták.

dervis = A perzsa eredetű szó eredetileg koldust, kéregetőt jelentett, később a muszlim szerzetesek általános elnevezésévé vált. Az iszlám világ azon tagjait nevezték így, akiket már nem elégített ki az orthodoxia életfelfogása, s akik durva darócba öltözve csöndes rendházaikba visszahúzódva vallásos elmélkedéssel törekedtek a lelki tökéletesedésre, és akiket igénytelen gyapjúruhájukról (szúf) szúfinak, az általuk létrehozott vallási-filozófiai mozgalmat pedig szúfizmusnak szokás nevezni. Az iszlám világ ezen réveteg tekintetű aszkétái más és más módon vélték elérhetőnek a végső célt, a megsemmisülést, midőn a szúfi eggyéolvad az egyedüli tökéletes Ő-vel. Azt az utat vagy ösvényt, amelyen a szúfi elérheti végcélját, az iszlám miszticizmus az arab taríka szóval jelöli. Az Európában csak közönségesen dervisrendnek nevezett különféle misztikus irányzatokat, "a szúfit az Istenhez eljuttató út" arab nevéről az oszmánli törökök taríkatnak nevezték.

díván [perzsa] = 1) A kalifák államháztartásának számadáskönyvei, majd a legfelső pénzügyigazgatás irodája.

2) A török szultán alatt az államtanács neve. Elnöke a nagyvezír volt. A feudális szultánság megdöntésével a díván, mint államtanács megszűnt, azóta a török legfelsőbb bíróság neve. A vilajetekben is működött a katonai parancsnokokból, kádiból, muftiból, defterdárból és a helyi-nyelvi ismeretekkel rendelkező írástudókból álló tanácsadó testület. A díván tagjai párnákon, karfa nélküli ülőalkalmatosságon helyezkedtek el. Innen származik a bútordarab neve.

dzsámi = A mohamedán vallás hívői számára az istentisztelet helye, imaház. A pénteki szentbeszédet, a hutbét kizárólag itt lehetett elmondani. A korai arab források nem használták ezt a kifejezést. A dzsámi elnevezés a 11. században, a Fatimida-kori Egyiptomban tűnt fel először, majd fokozatosan elterjedt az iszlám világban.

hajdúk = A 15.sz. végétől, a szarvasmarha-kivitel fejlődésével kialakult marhapásztor, fegyveres állathajtó réteg. Nevük a "hajtó", "hajdó" szavakból ered ([lat.] bubulci haidones) A török háborúk katonai igényét kihasználva (s félve az örökös jobbágyság terhétől) fegyverforgató csoporttá alakultak át (ld. Dózsa-felkelés) A ~-k szökött jobbágyok, kisnemesek, mezővárosok polgárai, végváriak, székelyek, jászok, kunok közül kerültek ki. A 16.sz.-tól terjed el körükben a lovas hadakozás. A 15 éves háború alatt jelentősen megnőtt létszámuk (25-30 ezer fő). A Bocskai-szabadságharc idején nőtt meg katonai jelentőségük, s ezt követően az Erdélyi fejedelemség életében meghatározó szerepet tudtak betölteni (ld. pl. Báthori Gábor elmozdítása). A 17-19.sz.-ban már nem katonai, hanem uradalmi rendfenntartó alkalmazottak ("botos legények") némi járandóság fejében.

harádzs /harács /dzsizje, császár adója = Az oszmán-török birodalomban és a török hűbéres tartományokban (pl. Havasalföld) elterjedt az állami adó. Mo-on a legfontosabb állami adó volt, értéke 50 török akcse (= 1 magyar forint), és a "császár adójának" nevezték. Kezdetben csak azok a ráják fizették, akik 300 akcse értékű ingósággal (állat, termés, berendezés) rendelkezett. 1578-tól a nem mohamedán hitű családfőkre, rájakra (fejadó) vetették ki. A törökök az adókat illetően is alkalmazkodtak a helyi szokásokhoz, az állandóan emelkedő összegű ~ kivetéséről és behajtásáról a defterdár gondoskodott. A harádzs szóból ered a harácsol szó is.

hódoltsági birtokrendszer = A török birtokrendszer lényege, hogy a meghódított föld - a rajta élőkkel a (rájakkal) együtt - a szultáné. Ebből a földterületből kaptak birtokot a tisztviselők és a hűbéres lovas katonák, a szpáhik (szpáhi-birtok). A kapott birtok azonban nem volt örökölhető, a földet a szultán bármikor visszavehette. Ez a módszer rablógazdálkodáshoz vezetett. A török földesurak ugyanis gyakran cserélődtek, ezért mindegyikük igyekezett minél többet ki-sajtolni az adózó népből. Kedvezőbb helyzetben csak az állandó kincstári (szultáni) kezelésben maradt, kúlszabottokon élők voltak. Az itt élők szabott összeggel adóztak, és egyéb

tekintetben is védettebb helyzetben voltak. A meghódított föld 4/5-e volt szpáhi- birtok, az 1/5-e volt khászbirtokok.

hutbe = Az arab hataba (prédikálni, szónokolni) igéből származó szó a közhiedelemmel ellentétben nem a pénteki imát, hanem az akkor elmondott prédikációt jelenti. A hutbe mind vallási, mind pedig politikai tekintetben a muszlim közösség életének jeles eseménye volt. Az első, ún. intő prédikáció, magába foglalja Allah és Mohamed próféta, valamint családja magasztalását és a bennük való hitet. Ezt követi az illető hónapozhoz kapcsolódó erkölcsi intelem. Ebben a részben a hátibnak lehetősége nyílt, hogy figyelmeztesse a gyülekezet tagjait az iszlám előírásainak betartására. A prédikáció után a hátib felszólította a híveket az imádkozásra, mire mindnyájan elvégezték imádságukat. Ezután következett a pénteki istentisztelet legünnepélyesebb és politikai szempontból is kitüntetett része, a második hutbe, azaz a tulajdonságok szónoklata. Ebben a szónok megemlíttette a kalifa, esetünkben az oszmán szultán nevét, ami azt jelentette, hogy mindazokon a területeken, ahol a szultán nevét a hátibok belefoglalták a hutbéba, a szultán volt az úr. A főhatóság kinyilvánításának ezen ünnepélyes formája és a pénzverés a hatalomnak olyan külső jegyei voltak, amelyet a birodalom minden alattvalója könnyen felismerhetett.

janicsár = A török hadsereg válogatott gyalogságának tagjai, akiket a 17. századig a meghódított területek keresztény lakóitól adóba szedett vagy harc közben rabolt kiskorúakból neveltek szigorú fegyelemben az iszlám fanatikus harcosaivá. Európában az ő testületük volt az első állandó zsoldos hadsereg. Központi alakulataik a birodalom belsejében, kaszárnnyákban éltek, a mezei csatákban ők alkották a hadsereg védekezésre rendelt magját. Tartományi alakulataik várőrségekben szolgáltak. Parancsnokuk a janicsár aga. Fegyverzetük széles, görbe kard, hosszú puska, íj és nyíl volt; vörös zászlójukat ezüst félhold és kard díszítette. Öltözetük is eltért a többi török katonáétól, különösen jellemző volt hátul hosszan lecsüngő süvegük formája.

kádi [arab], házi [török], gázi [perzsa] = Török "bíró", aki egy személyben egyesítette a bírói, az ügyészi és a közjegyzői funkciókat. Szerteágazó feladatköre révén a helyi közigazgatás kulcsfigurája volt. Ő ítélkezett a káromkodástól az emberölésig minden vétségben és bűnügyben, a végrehajtás azonban már a békékre tartozott. Bírói feladatai mellett ő hitelesítette az adásvételi és kölcsönügyleteket, a végrendeleteket, előtte lehetett házasodni és válni, ő ellenőrizte a pénzügyi elszámolásokat, az adószedőket és a piacfelügyelőket. A szultáni rendeletek értelmében részt vett a bányák, utak és hidak építésében, karbantartásában és felügyeletében, a fegyver- és lőporgyártásban, a hadsereg mozgósításában, élelem- és hadianyagellátásában, a hírszerzésben és felderítésben. A hivatal betöltéséhez medreszei végzettség kellett. Azok a medreszét végzetek, akik a bírói pályát választották, előbb egy járásban, majd egy bírósági körzetben, később egy megyében, azaz szandzsákban kaptak állást. Fölöttük a ruméliai és az anatóliai kádiaszker, azaz hadbíró állott. Magyarországon a kádik általában csak az itteni muszlim népesség, illetve muszlimok és keresztények közös ügyeiben ítélkeztek. A magyar népesség felett továbbra is a korábbi bírói fórumok (falusi bíró, úriszék, városi bíróság) bíráskodtak.

kaftán = A kaftánnak eredetileg szimbolikus jelentése volt. Ajándékozásával az adományozó az adományozottat mintegy hatalommal ruházta fel, illetve hivatalába beiktatta. Forrásaink tanúsága szerint elsősorban az erdélyi fejedelmek tulajdonában voltak török kaftánok. A hódolt területről csak szórványos adataink vannak. Különösen érdekes Kecskemét város jegyzőkönyvének 1668-1669. évi bejegyzése, amely szerint 1596-ban a város polgárai "Vont arany köntöst" kaptak ajándékba, amely őket minden veszedelemtől megóvni hivatott. E néhány soros bejegyzés ihlette Mikszáth Kálmánt "Beszélő köntös" című novellája megírására.

khász-birtok = a szultán saját kezelésében lévő földbirtok, a meghódított területek kb. 1/5-ét tette ki.

martalóc = Főleg délszláv keresztényekből toborzott katona. A paraszti eredetű martalócok egy része csupán adómentesség, másik része részleges adómentesség és 1-2 akcse napi zsold fejében, harmadik része pedig hivatásos zsoldosként szolgált a török várakban. Magyarországon az utóbbiak voltak többségben, de az első két fajtaival is találkozunk. A lovas török csapatnemek hierarchiájában az utolsó helyen álltak. Csekély jövedelmüket folytonos rablással egészítették ki.

mecset = Arabul maszdzsid, az imádkozás, a földre borulás helye. Eleinte a pénteki nagymecsetekre is használták ezt az elnevezést. A kifejezés használata később a kisebb imatermekre korlátozódott, ahol a pénteki imát nem lehetett elmondani.

medresze = Közép- és felsőfokú képzést nyújtó tanintézet, ahol elsősorban teológiát és egyházjogot tanítottak. A korai, 10. századi medreszék kicsinyek voltak, rendszerint egyetlen tanár körül jöttek létre. A 11-12. században állami intézmények lettek, az alapítványokból származó járadékokból fizetett tanszeméllyel és hallgatókkal. A szeldzsuk-korban Anatólia területén kórházként is szolgáltak. A hódoltságban számos medresze működött magyar területen. A legismertebb a budai várban, a Nagy dzsámihoz (Nagyboldogasszony-, ma Mátyás-templom) kapcsolódó Musztafa pasa medreszéje, melyet Szokollu Musztafa budai pasa (1566-1578) alapított.

mevlevi dervisrend = Perzsa kulturális alapokon nyugvó török dervisrend, amelyet Dzséláleddin Rúmi - Mevlána - alapított a kisázsiai Konja városában a 13. században. Legfontosabb szertartásuk a dervistánc (szemá), amelynek forgása a sors bizonytalanságát, az univerzum működését hivatott jelképezni. E gyakorlat miatt a mevleviket kerengő derviseknek is nevezik. A rend az egyik legműveltebb török dervisközösség, zenéjük hosszú ideig rányomta bélyegét az oszmán klasszikus zenére.

mihráb = A kibla, azaz a mekkai Kába, egyben az imádkozás irányát jelző falifülke vagy tábla az imahelyen. Rendszerint gazdagon díszítették. Eredete vitatott, de Abd al-Malik kalifa (685-705) uralkodása idején a jeruzsálemi Sziklamecset alatt, a sziklabarlangban már elhelyeztek egy Mekka felé irányított mihráb-táblát. Az első imafülke a próféta újjáépített medinai mecsete számára készült al-Valid kalifa (705-715) idején.

minaret = A dzsámi vagy mecset, esetleg a medresze vagy mauzóleum mellé épített torony, ahonnan naponta ötször imára szólították a hívőket. A minaret elnevezés az arab "tűz" szóból származtatható, így elképzelhető, hogy az iszlám kor előtt Szíriában és Iránban jeladásra használt tűztornyokat tekinthetjük előképeknek.

minbar = A mihráb-fülke baloldalán elhelyezett szószék, ahonnan a pénteki szentbeszédet, a hutbét elmondják. A 11. századból maradtak fenn a legkorábbi minbárok, ezek fatáblákból készült üreges építmények voltak. A mameluk szultánok idejében Kairóban, illetve az Oszmánok idején Törökországban kőből, illetve márványból is készültek minbárok. Magyarországi török dzsámiban - például a budavári Fethijje dzsámiban (Mária Magdolna-templom) - is maradtak fenn kőből épített minbar töredékek.

mufti = Törökül müfti. Olyan muszlim jogtudós, aki fetvát, azaz írásbeli jogi véleményt ad. Az Oszmán Birodalomban a legmagasabb vallásjogi méltóság az isztambuli főmufti volt, akit a 17. századtól kezdve egyre gyakrabban neveztek sejhülszlámnak, azaz az iszlám vénjének. Jóllehet a legfőbb törvényhozó és bírói szervnek, a szultáni tanácsnak nem volt tagja, de a kádiaszkerek és kádik jogi vitáiban az ő véleménye döntött. Szulejmán szultán híres sejhülszlámja, Ebusszuúd Efendi magához ragadta a bírói és iskolamesteri kinevezések jogát, s a legbefolyásosabb vallásjogásszá vált. A birodalom egyes tartományaiban is voltak muftik.

Magyarországon a legrangosabb a budai volt, aki a helyi jogviták eldöntésében játszott szerepet. Magasan képzett muszlim jogtudósok voltak, akik általában a budai Musztafa pasa medresze tanári tisztségét is ellátták, és a helyi muszlim művelődésben is fontos szerepet játszottak. A budai mufti könyvtára az egyik leggazdagabb helyi könyvtár volt.

rája (arab "nyáj") = A Török Birodalom adófizető rétegének megnevezése. A nem mohamedán jogfosztott.

szandzsák/bég = A bég az ótörökben török főnemest és fejedelmet jelentett. Jelentése fohivatalnok, fotiszt, békebíró, a modern törökben egyszerűen úr. A 16-17.sz.-ban a törökök által meghódított mo-i területeket katonai célú közigazgatási egységekre (vilajetekre). azokat pedig szandzsákokra osztották, melynek élén a bég állt. A bégek katonai és polgári feladatokat egyaránt elláttak.

szpáhi (perzsa "lovass") = A javadalmazott lovas katona a törököknél. Fegyverzetük: sisak, vékony páncéling, handzsár, rövid kard, dobótőr, íj, lándzsa, kerek fapajzs.

timár = Olyan javadalombirtok, amit katonai szolgálata fejében a szpáhi kapott. Tulajdonosa köteles volt a birtok jövedelmének arányában meghatározott számú lovas katonát kiállítani. A timárbirtok 20 ezer akce alatti évi jövedelmet biztosított.

tőzsér (tuddzar, tüddzar [arab] kereskedő, vagy Tauscher [ném.] cserélő, kereskedő): marhakereskedő = Az árutermelés fejlődésével fellendült a mo.-i marhakereskedés is. A ~-ek az alföldi mezővárosokban felvásárolták a nyugati piacon keresett magyar szarvasmarhát, majd azokat hajdúkkal hajtották külsországi vásárookra. A marhaszállítással gyakran más pénz- és kereskedelmi ügyletet kötöttek össze. Nagyrészt paraszti, szabad királyi városok, khász-birtokok városainak polgárai, és kisnemesi származásúak voltak (de lehettek török elől menekült nemesek is). Nagyon gyorsan gazdagodtak. A 17.sz. derekán azonban a Habsburgok a közvetítő kereskedelemről származó haszon miatt monopolizálták a marhakereskedelmet. Idegen kezekbe adták azt, s ez a magyar ~-eket tönkretette. Ilyen család volt pl. a Thököly család is. Az 1650-es évektől sok ~ elszegényedett, s ez a hazai tőkeképződést erőteljesen hátráltatta.

türbe = iszlám sírkápolna. A szultán, vagy más magasrangú vezetők sírja fölé emelték. Általában nyolcszögletű kupolával fedett építmény volt. (pl. Pécsset Idrisz baba, Budapesten Gül baba türbéje.)

vakuf = Vallási kegyes alapítvány, amely dzsámik, mecsetek, derviskolostorok, sírkápolnák, iskolák, könyvtárak, szegénykonyhák és más vallási és szociális intézmények fenntartását, valamint az ott dolgozók illetményének fedezését volt hivatva biztosítani. A vakuf-birtokok és vakuf-jövedelmek eredetileg magánvagyonok, amelyeket az alapítványozó az alapító okiratban meghatározott céllal, a kedvezményezett intézmény üzemeltetésére és fenntartására rendelt. A vakuf-jövedelmek ettől kezdve sértetlenek voltak, azokra még a kincstár sem tehetett rá a kezét. Ezeket eladni vagy örökölni nem lehetett. A legismertebb alapítványozók a szultánok és családtagjaik, nevesebb pasák és bégek, akik az általuk építtetett vallási intézmények fennmaradásáról ezúton gondoskodtak. A török időkben Magyarországon is ilyen alapítványi jövedelmek biztosították számos dzsámi, derviskolostor, medresze-iskola és ingykonyha működését.

vilajet = a legnagyobb területi-közigazgatási egység a Török Birodalomban. Több szandzsák alkotott egy vilajetet. A török a 16-17. században meghódított területeket katonai célú közigazgatási egységekre (vilajetekre) osztotta. (Elsőnek a budai vilajetet szervezték meg 1541 után.) A vilajet élén a pasa (basa) állt (nevezik még beglerbégnek is). A budai pasa a szultán mo-i helytartója is volt. A pasa az oszmán birodalomban régebben egyes tartományok (vilajet, pasli) kormányzójának,

közigazgatási és hadi vezetőjének címe, később (1934-ig) tábornoknak megfelelő katonai rang Törökországban. Az utóbbi értelemben néhány arab országban még ma is használják.

végvárak = Mo.-on a török veszély elhárítására épült várak. Miután a törökök berendezkedtek Mo.-on, szükségessé vált az országon belüli új védelmi vonal megteremtése. Az 1550-es évek közepétől a bécsi tanács Mo.-ra számos olasz hadmérnököt küldött, akik a korszak haditechnikai követelményeinek megfelelően átépítették a legfontosabb ~-at (pl.Győr, Szigetvár, Eger). A ~-k legfőbb feladatuk a határok megvédése, az utak és vízi átkelőhelyek biztosítása, az ellenség utánpótlásának megakadályozása, az adott körzet lakosainak és értékeinek megóvása. A végvárrendszer az Adriai-tengerparttól indult, s keresztülvágott Horvátországon és Szlavónián. A Dunántúlon Szigetvárra és a Dráva-menti várakra, később a Balaton mellékekre támaszkodott. Legjelentősebb pontjai: Kanizsa, Győr, Komárom; északon: Érsekújvár, Kassa, Szatmár, kelet felől: Várad, Gyula, Lipca és Temesvár vigyázta a török mozgulatait. A falsíkból ékszerűen kiugró ötoldalú bástyákat (ún. olasz-/fülesbástya) építettek. Ezeknek a védői oldalt tűz alá vehették a falakat megmászni igyekvőket, míg maguk védve voltak a belővések ellen. A drága kővárak mellett építettek "magyar módra" palánkvárakat is. Tölgyfagerendákat vesszőfonással kötötték egybe, közé földet döngöltek, majd - a tűz elleni védekezésül -kívülről sárral betapasztották. 1556-tól a ~-k a haditanács hatáskörébe kerültek, s így lehetőség nyílt a várrendszer egységes és szakszerű irányítására.

Gyűjtsetek össze olyan híres török személyeket, akik Magyarországos is ismertek voltak a hódoltság korában. Például:

I. Szulejmán szultán (1494-1566).Az oszmán birodalom a nyugaton "Pompás", a törököknél "Törvényhozó" melléknévvel felruházott Szulejmán szultán uralkodása (1520-1566) idején ért hatalmának tetőpontjára, s lett az európai nagyhatalmi vetélkedés egyik főszereplője. Legfőbb ellenfelének V. Károlyt ill. a Habsburg-házat tartotta, ezért első hadjárataival annak közép-európai uralmát kívánta megtörni. A Bécsnél és Kőszegnél elszenvedett kudarcok után a Földközi-tengeren nyitott újabb frontot, ahol nagyobb sikerrel járt: uralkodása végén már az oszmán flotta ellenőrizte a Földközi-tenger legnagyobb részét. Nem vállalta viszont a harcot az Indiai-óceánon, ahol a portugálok veszélyeztették a távolsági kereskedelem útvonalait. Ehelyett megelégedett Mezopotámia, Egyiptom és a Vörös-tenger partvidékének biztosításával. Több ízben vezetett háborút Perzsia ellen, melyek során katonai és kereskedelmi szempontból fontos területeket csatolt birodalmához. Uralkodásának második felében feladta világuralmi terveit, és figyelmét az oszmán birodalom belső megszervezésére fordította. Tevékeny részvételével alakították ki a birodalom egységes, iszlám jellegű jogrendjét, lendültek fel a középítkezések, kapta meg sajátos stílusjegyeit az oszmán építészet, irodalom. Az utókor méltán tekinti a klasszikus oszmán civilizáció egyik megteremtőjének. Uralkodásának utolsó szakaszára árnyékot vetnek az anatóliai felkelések, trónviszályok, melyeken csak részlegesen tudott úrrá lenni. Ő volt az utolsó szultán, aki hadai élén rendszeresen háborúba vonult. Szigetvár ostrománál halt meg.

Evlija Cselebi (1611-1687) török utazó, útleíró. Bejárta Kis-Ázsiát, Egyiptomot, a Balkánt, Német- és Oroszországot, az északi államokat. Magyarországi úti tapasztalatait Utazások könyve című művének 6. kötetében írta le.

Gül baba, a Rózsák atyja harcos muszlim szerzetes volt, aki 1541-ben a megszálló török se-
reggel érkezett Budára. A legenda szerint a város elfoglalásának hálaadó ünnepén, 1541.
szeptember 2-án halt meg. Tiszteletére díszes temetést rendeztek, amelyen maga I. Szulejmán
szultán is részt vett, sőt, a legenda szerint beállt a koporsóvivők közé is. A Gül baba sírja fölé
emelt türbét 1543 és 1548 között építtette Mehmed Jahjapasazáde, a 3. budai pasa. A hely
azóta is az iszlám vallásúak zarándokhelye, török turisták rendszeres úticélja.

Gyűjtsetek össze olyan híres magyar személyeket, akik a történelem folyamán ismertté váltak Törökországban

Kossuth Lajos (1802-1894) liberális politikus, államférfi. Kisnemesi családból származott, 1823-ban ügyvédi oklevelet szerzett. 1826-tól részt vett Zemplén vármegye politikai életében. Az 1832-36-os országgyűlésen az Országgyűlési Tudósítások szerkesztője, amelyet az országgyűlés berekesztése után Pesten Törvényhatósági Tudósítások címen folytatott. Ezek lázító hangja miatt 1837-ben letartóztatták, 1840-ben szabadult. 1841-ben megindította és 1844-ig szerkesztette a liberális ellenzék lapját, a Pesti Hírlapot. Cikkeiben a feudális kiváltságok eltörlését, polgári saadságjogokat és alkotmányos önállóságot követelt. A Batthyány-kormány pénzügyminisztere. Az Országos Honvédelmi Bizottmány létrehozója és elnöke. 1848. november 26-tól kormányelnök. A szabadságharc bukása után Viddinbe menekült, majd a török Porta a kis-ázsiai Kütyhyában jelölte ki lakóhelyét. Itt élt 1851-ig.

Mikes Kelemen (1690-1761) író. A magyar rokokó próza legjelentősebb képviselője. II. Rákóczi Ferenc apródja volt, s követte a fejedelmet az emigrációba. A Törökországban 1717-58-ban írt 207 fiktív levélből álló gyűjteménye (Törökországi levelek) irodalmi szinten örökíti meg bujdosásának élményeit.

II. Rákóczi Ferenc (Borsi, 1676. március 27. – Rodostó, 1735. április 8.) a Rákóczi-szabadságharc vezetője, Magyarország vezérő fejedelme, erdélyi fejedelem. A Habsburg-ellenes szabadságharc (1703-1711) vezetője. I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona fia. Munkács várának feladása után (1688) a császári udvar elszakította anyjától és Csehországba a jezsuitáknál neveltette. Gyámja Kollonich László érsek volt. 1694-ben megnősült, és Magyarországon telepedett le. A hegyaljai felkelés (1697) vezetését még elhárította, de 1700-ban Bercsényi Miklós hatására és a magyarság elnyomását látva szervezkedni kezdett. A francia királynak írt segítségkérő levelét a császári udvar elfogta, Rákóczit a bécsújhelyi börtönbe zárták, ahonnan 1701-ben megszökött és Lengyelországba menekült. Itt, Brezán várában keresték fel a tiszaháti felkelők és Rákóczi vállalva a felkelés vezetését, Magyarországra jött. A nagy számban csatlakozó jobbágyok és hajdúk élén 1702 végére az egész Tiszántúl a birtokában volt. Ezután a nemesség is csatlakozott hozzá, és 1704. július 8-én a gyulafehérvári országgyűlés Erdély, 1705. szeptember 17-én a szécsényi országgyűlés a szövetséget rendek fejedelmévé választotta. A Rákóczi szabadságharc idején több uralkodóval tartott kapcsolatot. Írásaiban megfogalmazta a harc okát és céljait. A szatmári béke után rövid ideig Lengyelországban, majd Franciaországban élt. 1717-ben Törökországba ment, a kormány 1718-tól Rodostót jelölte ki lakóhelyéül, ahol haláláig élt.

Vámbéry Ármin (1832-1913) Eredeti neve Vamberger Hermann. Orientalista, utazó, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A budapesti tudományegyetem tanára. Fontos szerepe volt a török filológia és a tibeti nyelvtudomány megeremtésében. A magyar nyelv török rokonságát hirdette.

Gyűjtsétek össze a hódoltsági török hadsereg alakulatainak nevét!

<i>Lovasság</i>	<i>Gyalogosok</i>	<i>Tisztikar</i>
Akindzsi Az akindzsi könnyűlovas katona volt az oszmán hadseregben. Az akindzsi általában kevés katonai képesítésben részesültek, de viszonylag jó lovasoknak bizonyultak. Egy részüket az elővédet képezte, és mint egy „megtorló alakulatnak” számítottak, amely beszerezte az élelmet, és felperzselt a vidéket. Nyílt csatákban a képzetesebb erővel szemben harci értékük elmaradt. A szpáhikkal vettek részt a nagy horderejű, döntő támadásokban. Az akindzsi Ruméliából kiindulva benyomultak mélyen Európába, hogy a többi országot is zavarhassák, közben felderítették a terepet és előkészítették a nagyobb hadjáratokat.	Janicsár A török hadsereg válogatott gyalogságának tagjai, akiket a 17. századig a meghódított területek keresztény lakóitól adóba szedett vagy harc közben rabolt kiskorúakból neveltek szigorú fegyelemben az iszlám fanatikus harcosaivá. Európában az ő testületük volt az első állandó zsoldos hadsereg. Központi alakulataik a birodalom belsejében, karszárnyákban éltek, a mezei csatákban ők alkották a hadsereg védekezésre rendelt magját. Tartományi alakulataik várőrségekben szolgáltak. Parancsnokuk a janicsár aga. Fegyverzetük széles, görbe kard, hosszú puska, íj és nyíl volt; vörös zászlójukat ezüst félhold és kard díszítette. Öltözetük is eltért a többi török katonától, különösen jellemző volt hátul hosszan lecsüngő süvegük formája.	Topcsi basi Tüzérség parancsnoka

Lehetséges forrás:

- Történelemtankönyvek...

- A kereszt és félhold : A török kor Magyarországon (1526-1699). [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index.htmTerebess>
- Ázsia lexikon. [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/index2.html>

Kiselőadásban ismertesd meg társaidat a török vallással, az iszlámmal. Munkád során várhatóan sok ismeretlen (aláhúzott) szóval találkozol, amelyek akadályozzák a szöveg megértését, ezért készíts egy kis értelmező szótárt az előadásodhoz.

Islám: Arab eredetű szó, Isten akaratába való belenyugvás, odaadást jelent. A Mohamed próféta által 610-632-ben Mekkában és Medinában megalapított egyistenhívő vallás. A legfiatalabb világvallás, kb. 700 milliós híve van. Az iszlám a kereszténység és a zsidóság megkoronázásának tekinti magát. A Korán, a szunna és a hadisz tanításain alapul. Öt pillére, alapvető előírása van hívei számára: 1. Isten(Allah) egységének hitvallása, 2. napi ötszöri ima, 3. alamizna, 4. a ramadán havi böjt, 5. (ha lehetséges zarándoklat a Kábához). Az iszlám nem ismer szentségeket, szervezett egyházat, zsinatot stb. Tiltja az alkoholfogyasztást és a disznóhúsevést. Két nagy ünnepe van, amelyet még ma is hidzsra szerint ünnepelnek. 656-tól kezdve három ágra szakadt: a szunniták (92%), a síiták (8%), és a háridzsiták, akik mára már szinte teljesen kihaltak. A kalifák vezetésével az iszlám befolyása 1000. körül érte el legnagyobb kiterjedését, attól kezdve pedig hittérítéssel további nemzeteket nyert meg. Újabban jelentősége az iszlám által meghatározott országokban megnőtt. Magyarországon az iszlám vallást 1916-ban törvény ismerte el. A Gül babáról elnevezett Magyar Mohamedám Autentikus Egyházközség a II. világháborúban megszűnt. 1988-tól a Magyar Iszlám Község törvényesen elismert vallásfelekezet

Allah = Isten neve a mohamedán vallásban

Gül baba = a Rózsák atyja harcos muszlim szerzetes volt, aki 1541-ben a megszálló török sereggel érkezett Budára. A legenda szerint a város elfoglalásának hálaadó ünnepén, 1541. szeptember 2-án halt meg. Tiszteletére díszes temetést rendeztek, amelyen maga I. Szulejmán szultán is részt vett, sőt, a legenda szerint beállt a koporsóvivők közé is. A Gül baba sírja fölé emelt türbét 1543 és 1548 között építtette Mehmed Jahjapasazáde, a 3. budai pasa. A hely azóta is az iszlám vallásúak zarándokhelye, török turisták rendszeres úticélja.

hadisz = az iszlám vallási hagyománynak a Korán utáni legszentebb könyve: Mohamed bölcs mondásai és cselekedetei

háridzsiták = szigorú etikai elveket valló iszlám irányzat híve

hidzsra = hedrsra = Mohamed menekülése Mekkából Medinába, a muzulmán időszámítás kezdete (i. sz. 622)

Kába = arab eredetű szó, kockát jelent. Mekkában, a Nagy Mecset közepén lévő 12x10x15 méteres építmény, a muszlimok számára előírt zarándoklat célpontja, az iszlám legfőbb szent helye. Délkeleti sarkában, másfél méter magasan van beépítve az imádat tulajdonképpeni tárgya, a Fekete Kő, amely eredetileg meteoritdarab lehetett. A Kába belülről üres, kívülről fekete lepel (kiszva) borítja.

kalifa = a próféta utóda. Egyes, az egyházi főhatalmat is gyakorló mohamedán uralkodók címe

kiszva (kiswah) = A Kába-szentély falait egész a földig borító fekete lepel, amit arany-ezüst száalakkal kivarrt Korán-idézetekkel díszítenek. Minden évben új kiszva borítja a szentélyt.

Korán = a mohamedánok szent könyve

Medina = Medina an-Nabijj = a próféta városa. Oázis és város a Hidzsában, Mekkától 340 km-re. Mekka után a juszlimok legfontosabb zarándokhelye. A Nagy Mecset Mohamed házá-
nak és sírjának a helyén épült. Mohamed híveivel ide vándorolt ki (hidzsra) 622-ben Mekká-
ból. Jaszrib néven már az iszlám előtt jelentős város volt. Az első város, amelynek lakói az
iszlám vallás hívei lettek. Az első három kalifa székhelye.

Mekka = Makkah. Város Szaúd-Arábiában. Mohamed születési helye, az iszlám szent városa
és legfontosabb zarándokhelye. Közepontja és a zarándoklat célpontja a Nagy Mecset (épült
775-7885) a Kába-szentélllyel. Teológiai központ: főiskolák, könyvtárak találhatóak. Mekka és
környéke a nem muszlimok számára tiltott terület.

Mohamed = Muhammad (570-631). Az iszlám vallás alapítója. Elsp felesége, Hadidzsa mel-
lett kereskedelmi utakat vezetett Szíriába. 40 éves korától egyre többet foglalkozott vallási
kérdésekkel, amelyeket környezetének hirdetett, s amelyek a muszlim felfogás szerint isteni ki-
nyilatkoztatások. 622-ben Mekkából kivándorolt Medinába, ahol a közösség elismert vezetője
lett. Több összecsapás után 630-ban bevonult Mekkába, ezzel kezdetét vette az iszlám állam
terjeszkedése. Halálakor már Arábia nagy részének ura volt. Utódai világi uralkodóként a ka-
lifák.

mohamedán = a Mohamed alapította vallás hívője

muszlim = mozlim = az iszlám vallás hívője

ortodox = a rituális szabályokat mereven betartó (zsidó)

ramadán, ramazán = szigorú böjt, amelyet a vallásos mohamedánok (február végétől márci-
us végéig) napkeltétől napnyugtáig tartanak.

siíta = az iszlám egyik szigorúbb, radikális ágának követője, aki csak a Koránt fogadja el, az
első három kalifát nem tekinti Mohamed törvényes utódjának.

szunna = a mohamedán vallás ortodox hagyományainak összessége

szunnita = a szunnát és az első három prófétát is elfogadó mohamedán felekezet hívei

türbe = mohamedán sírkápolna, uralkodók, jelen emberek sírja fölé emelt, rendszerint nyolc-
szögletű lapos kupolával lefedett épület.

zarándok = Távoli szent helyet, kegyhelyet, hitbuzgalomból (gyalog) felkereső hívő

zarándokhely = Olyan hely, ahova (tömegesen) zarándokolni szoktak

Lehetséges források:

- A kereszt és félhold : A török kor Magyarországon (1526-1699). [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index.htm>
- Terebess Ázsia lexikon. [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/index2.html>
- Hattstein, Markus. Világvallások
Bp. : Vince, 2008. p. 94-117. ISBN 978-963-9731-63-9

Sorold fel a hagyományos török öltözködés ruhadarabjait! Készíthetsz rajzot is.

Felhasznált forrás:

- Domanovszky Endre. *Korok ruhái : Domanovszky Endre illusztrált előadásvázlatai az öltözködés történetéről.*
Bp. : Corvina, 1979. p. 234-242. ISBN 963-13-0356-X
- Az idézett rész teljes szövege beírásra került és megtalálható a csoportok török babáinak lehetséges öltöztetési feladatánál: 28. oldal.

Állítsatok össze egy hagyományos török ételsort. Az ételek elkészítésének receptjét is írjátok le! Ügyes tanulók – szüleik segítségével – elkészíthetnek egy-egy egyszerű török ételt, amelyet a csoport vagy az egész osztály közösen kóstol meg.

Törökországot - amelynek területe nyolcszorosa, lakossága négy és félszerese Magyarországnak - nem kell bemutatnunk olvasóinknak. Éghajlatáról azonban érdemes megemlítenünk, hogy területenként mennyire eltérő. Keleti részét magas hegyek borítják, fennsíkjaikon búzát aratnak nyaranta; délkeleten az év nagy részében perzselő hőség uralkodik; délnyugaton a Toros-hegység több ezer méteres csúcsai nyáron is hósípkát viselnek, tövükben nagy banán- és narancsligetek virulnak. Az Égei-tenger körzetére a mediterrán éghajlat a jellemző; a Márvány-tenger vidékén enyhe a tél, és kellemes a nyár. A Fekete-tenger partja már a szubtrópusi övezetbe nyúlik bele; Közép-Anatólia ellenben a szárazföldi éghajlat birodalma. Ilyen roppant változatos éghajlati viszonyok között természetes, hogy a növényzet is nagyon gazdag, ennek pedig egyenes következménye a török konyha változatossága: tájegységenként különböző ételféleségek, főzési szokások ismeretesek. Ezek közül mutatunk be néhányat.

Az eredeti török konyha - a közép-ázsiai török nomádok konyhája - meglehetősen szegényes volt s ma is az. A Közel-Keletre beáramló törökség ott egy nagyon fejlett konyhakultúrával találkozott, s azt fejlesztette tovább, emelte még magasabb fokra. Az úgynevezett mediterrán - földközi-tengeri - konyhaművészetben létezik egy égei-tengeri változat, amely kétségtelenül az oszmán birodalomban, közelebbről Isztambulban bontakozott ki a maga teljességében. Ez a konyhakultúra erősen hatott az oszmán birodalom kebelébe tartozó olyan területek konyhájára is, amelyek más politikai kötelékekben talán nem kerültek volna kapcsolatba ezzel a sajátos konyhakultúrával. A török hódítók által terjesztett konyhai szokások, divatok terjedését a nyelvi hatás is követte: az ételek nevei megváltoztak, török elnevezést kaptak. Hozzá kell azonban tennünk, hogy a konyhaművészet török terminológiája a Balkánon nem jelenti egyértelműen azt, hogy az ételek mindig török eredetűek. Sokszor ugyanis bizonyos ételeket már régóta ismertek az Égei-tenger és a Balkán vidékein, csak más - többnyire görög - névén. A törökök azután, hogy magát az ételt bevezették a konyhájukba, ezeknek az ételeknek a nevét is átvették nyelvükbe. A jövevényszó aztán "eltörökösödött", török hangalakot öltött, majd pedig a balkáni népek és az Égei-tenger vidékén élők a szónak a török alakját - az oszmán műveltségi elemek, szokások terjedésével párhuzamosan - visszakölcsönözték a saját nyelvükbe. Ez a bonyolult szóvándorlás igen sok ételnév történetében pontosan kimutatható. A török nép konyhaművészetére a szomszédos népek különösen az oszmán birodalom naggyá növekedésének idején hatottak. Ennek során erősödtek meg - a vallási kötelékek folytán is - például az arab népekkel való kapcsolataik. Így alakultak ki az evés-ivás szokásaiban olyan hasonlóságok, mint az, hogy nem fogyasztanak disznóhúst és bort, hogy sokféle, erős fűszert használnak stb.

A törökök által meghonosított szokások legerősebben a balkáni országokban vertek gyökeret. Számos szó bizonyítja ezt a görög, a román, a bolgár, az albán és a szerb nyelvben. Például egy rétestésztaból készült ételnek a neve a Balkánon majdnem pontosan ugyanúgy hangzik,

mint a törökben: börek (török) - burek (balkáni). A burek szóval Dél-Magyarországon ma is találkozhatunk. Hasonlóképpen, egy bizonyos ételnek a közös neve (ezt az elkészítés módja szerint adják) muszakka, s ez a bolgárban is ugyanaz. Persze néha az azonos név ellenére eltérések mutatkoznak az ételek készítésében. A muszakkával is így vagyunk. Közben néhány gyümölcsnévben semmiféle változást sem látunk. Ilyen például a görögdinnye karpuz neve. A törökök a petrezselyemnek általában csak a zöldjét eszik, a gyökerét nem fogyasztják: ahol mégis megeszik, ott macar maydanozu (ejtése: madzsar majdanozu), azaz magyar petrezselyem néven ismerik.

Bár Törökországot 70 százalékaiban tengerek veszik körül, szállítási nehézségek miatt ritkán jut el a hal a szárazföld belsejébe. A Fekete-tenger keleti partja mentén nagy tömegekben hallásszák a martellát, a török nevén a hamsit. Ebből a helybeliek legalább tízféle ízletes ételt készítenek, de mivel a szállítása nincs megoldva, néhány megyével odább már nem ismerik. Pedig időnként a tenger tonnaszám dobja ki a partra, oly nagy bőségben, hogy nagy részét a mezőgazdaságban trágyaként hasznosítják.

Az ország másik felén, a Tigris folyó partján terem a hatalmas, 40-50 kilós diyarbakiri görögdinnye: ebből ugyancsak kevés jut más vidékekre, mert belőle a teherhordó teve hátára csak kettőt lehet föltenni. (Héjából csónakot készítenek a gyerekek, benne úszkálnak a vízén.)

A török konyhának egyik fő sajátossága, hogy zsír helyett főzővaját vagy növényi olajokat használ, főképp olívát. Az egyik legnépszerűbb étel a roston sült hús. Sokféle zöldségből és gyümölcsből készítenek salátákat, igen kedvelik a joghurtot, alapanyagként is felhasználják a legkülönbözőbb ételekhez (a legfinomabb joghurt bivalytejből készül).

Most pedig nézzünk meg egy török terített asztalt. Először is bor-, azazhogy sörkorcsolya gyanánt vaját, sajtokat, préselt ikrát, olajbogyót, kemény tojást, paradicsomot, paprikát, uborkát, salátákat stb. szolgálnak fel. A főétkezés levessel kezdődik, akárcsak nálunk (a szegényebbek lisztlevest, a gazdagabbak úgynevezett lakodalmi leveseket esznek). Ezt követik a húsetelek; ezekhez gazdag zöldségválaszték kerül az asztalra. Az ebédet édességgel fejezik be.

A törökök nagyon édesszájúak! Receptjeinket igyekeztünk úgy összeválogatni, hogy azokat Magyarországon megtalálható nyersanyagokból is elkészíthessük, de azért jellegzetesen török ízeket kapjunk. Jó étvágyat! Afiyet olsun!

Lehetséges források:

- *A kereszt és félhold : A török kor Magyarországon (1526-1699).* [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index.htm>
- *Terebess Ázsia lexikon.* [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/index2.html>
- Hattstein, Markus. *Világvallások*
Bp. : Vince, 2008. p. 94-117. ISBN 978-963-9731-63-9
- Ozan, Özcan. *A szultán konyhája : török szakácskönyv*
Pécs : Alexandra, [1999]. ISBN 963-
- *Aladdin konyhája : Keleti szakácsművészet*
Bp. : Minerva, 1986. p. ISBN 963-223-416-2

IV.1.1.1. 4. Török díszítőművészet

Az oszmán kori török könyvillusztációknak két fő típusa létezik: miniatúra és kalligráfia

Oszmán miniatúrafestészet

Az oszmán könyvdíszítés keleti-török gyökerekkel bír, ez iszlám művészeti hatásokkal párosult. Az iszlám művészetben vallási okokból a festészet szinte csak a könyvek illusztrálását szolgálta, az épületek díszítése nagyrészt geometrikus elemekből állt. A miniatúrafestészet korai szakasza II. Mehmed (1451-1481) uralkodásának idejére tehető. A legkorábbi fennmaradt emlékek Konstantinápoly bevétele (1453) utáni évekből származnak. A 16. század második felében már jelentős nyugati mesterek is érkeztek a Portához.

Ettől a kortól hivatalos udvari költők éneklik meg a szultán hőstetteit. A miniatúrafestészet a Porta privilégiuma lett, fő témájává az oszmán uralkodók és egyéb illusztris személyek portréja vált.

A 16. század második felében a birodalom katonai ereje és politikai hatalma kiteljesedett. Ekkor keletkeztek a szultánok dicső tetteit, hadjáratait megörökítő krónikák. Jelentős számban ábrázoltak magyar vonatkozású eseményeket. A csatajelenetek a nyugati táblaképekkel mutatnak hasonlóságot. A Portán működő miniatúrafestő közösségek legkiemelkedőbb művei közé sorolható az első igazi oszmán sehnáme, az I. Szulejmán (1520-1566) uralkodásának eseményeit megörökítő Szulejmánnáme, és a miniatúrafestészet csúcspontján, III. Murád (1574-1595) idejében készült Hüernáme. Az Oszmán Birodalom hanyatlásával és a 18. században induló megújulási folyamatokkal egy időben a könyvdíszítés is visszaszorult. A festészetben pedig, bizonyos mértékben az iszlám hagyományokkal történő szakítás és az erőteljes európai hatás eredményeképp előtérbe került a perspektíva, a térbeliség ábrázolása.

Oszmán kalligráfia

A kalligráfia (arabul hatt 'írás') jelentős szerepe vallási okokra vezethető vissza. A szépírásnak meglehetősen szigorú szabályai vannak. Három alapeleme a pont (.), az alif (□), és a kör (○), ezekből alakult ki az írás geometriája. Az arab írás különféle stílusirányzatai a 10. század elejére kialakultak, az oszmánoknál sajátos udvari írástípusok jelentek meg. Ezek közül a legjellegzetesebb a tuğra, azaz az uralkodó díszes aláírása vagy pecsétje, amelyben az uralkodó neve és címe olvasható. Az első fennmaradt tuğra a 15. század elejéről való, Szulejmán szultán rendeletén találjuk.

Török építészet

A török építészet formavilágának alapjai a nép ősi nomád életmódjára vezethetők vissza. Ezeket a motívumokat is felhasználta a perzsa, görög, római, örmény és bizánci hatásokat mutató szeldzsuk építészet, mely főképpen medreszéiről (iskola), karavánszerájairól és türbéiről nevezetes. Az oszmán építészet monumentális jellegét a leghíresebb török építész, Szinán munkáiban is felfedezhetjük. A legjellemzőbb oszmán épületek az impozáns mecsetek, mint például az edirnei Szelim-mecset, vagy az isztambuli Kék mecset, illetve a pompázatos szultáni és főúri paloták. A modern török építészetre a 18. illetve 19. században virágzó török barokk és oszmán Art-Nouveau stílusok is hatást gyakoroltak. A 20. század elején a nemzeti érzelmek fel-támadása hozta létre a monumentális nacionalista építészetet, melynek gyökerei a klasszikus oszmán építészetig nyúlnak vissza. Az 1930-as évekre a funkcionalista, eklektikusságot mello-

ző építészet volt a jellemző, ahogy azt Ankara számos épülete is jól mutatja. Később számos irányzat jött létre.

Táblázat:

Kérdés/ forrás	Könyv	Folyóiratcikk	Órai jegyzet	Internet
Mit jelent a miniatúrafestészet?				
Mi a kalligráfia?				
Miről nevezetes a török építészet?				
Milyen török műemlékeket ismersz hazánkban?				
Milyen ismert épületek jellemzik Törökországot?				

Lehetséges feladatok:

a. a kiválasztott mese /mesék illusztrálása

Magyar nyelven megjelent mesegyűjtemények:

- Benedek Elek. *Az aranyalmafa : Külföldi mesék*
Bp. : Móra, 1967. p. 53-59 ; 97-101
- *A kék szarvas : Perzsa, arab, török, héber mesék*
Bp. : Móra, 1964. p. 283-369.
- Kúnos Ignác. *A szótlán szultánkisasszony*
Bp. : Móra, 1980. ISBN 963-11-2151-8
- Kúnos Ignác. *A török hodzsza tréfái.*
Bp.: Terebess, 1997.
- *A pasa fia meg a világszépe : Török népmesék*
- Bp.: Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, 2000. ISBN 963-00-4742-X (Folklór, ISSN 1586-2062)

b. miniatúra készítés**c. kalligráfia készítés****d. török műemlékek Magyarországon (katalógus készítés)**

- **Babócsa** - Török kút
- **Buda** - Gül Baba türbéje, török síremlék, 1543-1548
Budapest, II., Mecset u. 18-20.
- Császár (Veli bej ilidzszeszi) fürdő, 16. sz.
Budapest, II., Frankel Leó u. 31.
- Király (Kakaskapu, Horoz kapi ilidzszeszi) fürdő, török fürdőépület 1566 körül, a 18. sz.-ban kibővítve
Budapest, I., Fő u. 82-86.
- Rudas (Jesil direkli ilidzszeszi) fürdő, nyolcoszlopos, kupolás török fürdő, 1566
Budapest, I., Döbrentei tér 9.
- Rác (Debbaghane vagy Kücsük ilidzszeszi) fürdő, török medence és kupola, 16. sz.
Budapest, I., Hadnagy u. 8-10.
- Imafülke a Belvárosi plébániatemplomban
Budapest, V., Március 15. tér.
- Tojgun pasa dzsámija, a kapucinus templom délkeleti homlokzatának feltárt maradványai
Budapest, I., Fő u. 30-32.

Eger

- Minaret (az irgalmasok által 1841-ben lebontott Kethüda dzsámi minaréja), 17. sz. első fele, az oszmán birodalom legészakibb minaretje, 14-szög alaprajzú, 40 méter magas, a noszvaji kőfejtőben bányászott andezit tufából építették. Körerkélyéhez 96 keskeny lépcsőfok vezet fel. Az országban található három álló minaret (Pécs, Érd, Eger) közül ez van a legjobb állapotban.
Eger, Knézich Károly utca 1.
- Arnaut pasa fürdője, török kori, 17. sz. Bővítve a 18-19. sz.-ban, homlokzata klasszicista, 1828.
Eger, Fürdő u. 2.
- Valide szultána török fürdő romjai, 17. sz.
Eger, Dózsa György tér 3. (az udvarban)

Érd

- Minaret (az összedőlt Hamza bég dzsámi minaréja), 16. sz., sóskúti durva mészkőből építették.
Érd, Ófalu, Mecset utca

Esztergom

- Szulejmán győzelmi emléktáblája a vízivárosi várfalban
- Ozicseli Hadzsi Ibrahim dzsámi, lakóházba beépítve, 16. sz.
Esztergom, Berényi Zsigmond u. 18-20.

Pécs

- Jakováli Hasszán pasa dzsámija, 16. sz. második fele, ma török történeti és művészeti múzeum, a mellette álló 12 szögletű minarettel a legépebben megmaradt török imahely. Berendezése az eredeti török imaházak hangulatát idézi.
Pécs, Rákóczi út 2.
- Gázi Kászim pasa dzsámija, 16. sz. második fele (1766-ban a jezsuiták lebontották minaróját), a legnagyobb a Magyarországon megmaradt török épületek között, ma a Belvárosi plébániatemplomnak ad otthont, megőrizve az iszlám építészet jellegzetességeit.
Pécs, Széchenyi tér
- Török kút és rituális mosdó (Kerlejela), 1935-ben falazott forrásfoglalattal
Pécs, Rókus hegy
- Memi pasa fürdője, 16. sz. második fele, 100 évvel ezelőtt még állt. A feltárt maradványaiban fürdőmúzeumot rendeztek be.
Pécs, Ferencesek u. 35.
- Idrisz Baba türbéje, török síremlék, 1591
Pécs, Nyár u. 8.

Siklós

- Malkocs bej dzsámija, 16. sz.
Siklós, Kossuth tér 16. (a kultúrház udvarán)

Szigetvár

- Szulejmán szultán egykori dzsámija, 16. sz., átalakítva és későbbi toldalékkal
Szigetvár, Vár
- Ali pasa dzsámija, 1588-1589
Szigetvár, Zrínyi tér
- Török kori lakóház (karavánszeráj? korániskola?), 16. sz.
Szigetvár, Bástya u. 3.

Szolnok

- Tisza-híd, 1562

Törökkoppány

- Török kút, 16. sz.

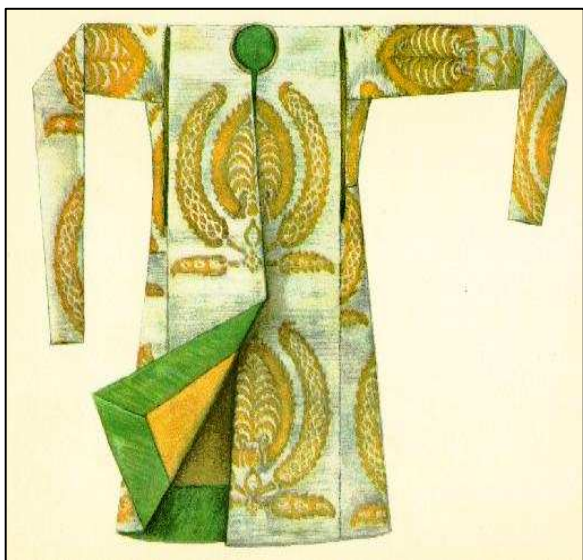
Zsámbék

- Török kút, 16. sz. Restaurálva 1892-ben
Zsámbék, Táncsics utca

e. török nő /férfi hagyományos öltözetben

Lehetséges forrás:

- Domanovszky Endre. Korok ruhái : Domanovszky Endre illusztrált előadásvázlatai az öltözködés történetéről.
Bp. : Corvina, 1979. ISBN 963-13-0356-X

népmese napja plakátjának elkészítése
Például:

2010 – Európa kulturális fővárosai:

Essen

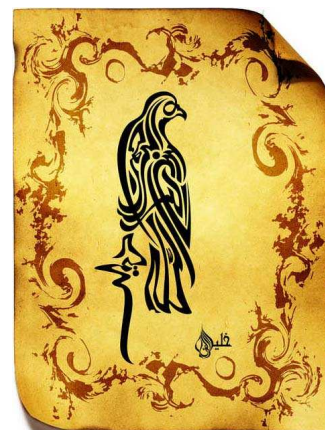
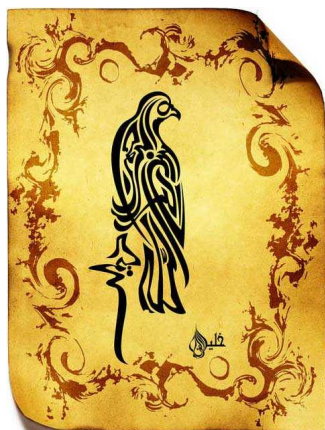

Isztambul

Pécs

A török népmese napja - 2010. szeptember 30.

A délután programja:

14.00 – rajzpályázat eredményhirdetés

14.20 – osztálytablók értékelése

14.40 – a legjobb mesemondó mesél

14.45 – találkozás Horváth László Törökország tiszteletbeli konzuljával

15.00 – török népmese – töröktől – törökül

Minden érdeklődőt szeretettel várunk a Pázmány Péter Utcai Ált. Isk. aulájában (7634 Pécs, Pázmány Péter u. 27.)

Számítógépes bemutató Törökország híresen szép tájairól, városairól, épületeiről (tetszés szerint)

Lehetséges forrás:

- Békési István, B. *Törökország*
Bp.: Panoráma, 1983. ISBN 963-243-150-2 (Útikönyvek, ISSN 0324-5888)
- Bockhorni, Reinhard. *Törökország*
Bp.: Pegazus Rt., 1991. ISBN 963-02-8704-8 (Polyglott útikalauz, ISSN 0865-0454)
- Bryant, Sue. *Isztambul útikalauz*
Bp. : Booklands 2000 K., 2006. ISBN 978-963-9613-37-9
- www.torokorszag.lap.hu
- www.torokorszagiutazas.hu/torokorszagi_kepek

/Mellékelve egy Törökország ppt/

Számítógépes bemutató magyarországi török épületekről.

Lehetséges forrás:

- Gerő Győző. *Az oszmán-török építészet Magyarországon : Dzsámik, türbék, fürdők.* Bp. : Akadémiai, 1980. ISBN 963 05 1970 4
- *Török műemlékek Magyarországon.* [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető: <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/muemlek.html>

/Mellékelve: Pécs török műemlékei ppt./

IV.1.1.1.5. Török zene, népzene

Török zene

Törökország a Földközi-tenger keleti oldalán található, kultúrájában európai, észak-afrikai, közel-keleti, kaukázusi, dél-ázsiai és közép-ázsiai elemek keverednek. A „török” zene, amit helyesebb „törökországi zenének” nevezni, közép-ázsiai népzenei, arab, perzsa, klasszikus és modern európai és amerikai zenei elemeket ötvözt. Ugyanakkor a török zene is hatással volt ezekre az országokra

Törökország tradicionális zenéje két fő hagyományhoz kötődik, melyek szorosan összefüggnek, mégis eltérő jellegűek. Az egyik a török népzene, melyet az anatóliai, balkáni és közel-keleti népek kultúrája határoz meg. A török népzene nem csak a közép-ázsiai türk népek zenéjére támaszkodik, de erőteljes kölcsönhatásban van a régió más népeinek zenéjével is. A másik zenei tradíció, a török klasszikus zene az oszmán elit társadalom zenéjét tükrözi, melyre erősen hatottak az iszlám (különösen az arab és a perzsa) kultúrák.

Az Oszmán Birodalom korában a török klasszikus zenét a palotákban játszott zene jelentette, míg a népzene a falvakban játszott zene volt. 1923-ban, a köztársaság kikiáltásával új korszak kezdődött: az új köztársaság céljai között szerepelt többek között az ország modernizálása és a nyugati kultúra támogatása, így az oszmánnak maradványnak nyilvánított isztambuli székely klasszikus zene helyett a törökösnek számító anatóliai zenei világot népszerűsítették. Mindemellett támogatták a nyugati klasszikus zene terjesztését is, az ország modernizálásának egyik lépcsőfokaként.

Népzene

A török folklór rendkívül sokszínű. A török népzene, vagy türküt egyetlen hangszer jellemzi, a saz vagy bağlama, ami egy fajta hosszú nyakú lant. Hagyományosan a saz-t magányosan, falról falra utazó énekesek, az aşık-ok használták. Napjainkban saz zenekarok, több más hagyományos hangszerral kiegészülve, népszerűsítik a török népzene. A nádsíp (zurna) – dob (davul) formáció vidéken népszerű, esküvőkön és más eseményeken lépnek fel.

Népzene kíséri a népi táncokat, melyek régióként változnak. A sokszínű török táncok közé tartoznak pl: çiftetelli (Trákia), zeybek (Égei-tenger), horon (Fekete-tenger), és halay (Kelet-Dél-kelet Anatólia).

Alevi zene

A török lakosság körülbelül egyharmada alevi, akiknek népzeneje jól ismert (melyet az utazó bárdok, az aşık-ok adtak elő). A dalok misztikus témákat dolgoznak fel, Alevi szentekhez és Mohamed próféta vejéhez, Alihoz könyörögnek. A legtöbb dalt az ú.n. Hét Ulu költők írták. Nyugat-Anatólia az otthona az ún. bozlak zenének, mely részben improvizációra, részben szavalatra épül.

Mevlevi zene: Ayin

A mevlevi (forgó) dervisek ismertek Törökországon kívül is. Zenéjük hosszú, összetett kompozíciókból állnak, melyek neve ayin, melyek előtt és után is dalokat énekelnek.

Kurd zene

A hagyományok szerint három féle kurd előadót különböztetünk meg: történetmondókat (chirokbeji), vándorénekeseket (stranbeji) és bárdokat (dengbeji). A dalok nagy része epikus jellegű. Népszerűek a szerelmes dalok, táncdalok, esküvői és más ünnepségeken énekelt dalok, az erotikus költészet és a „munkadalok”. A leggyakoribb hangszerek a bloor (fuvola), ghol (dob), duduk (oboa), tenbur (saz), kamanche (kemençe – egyfajta hegedű), és a zurna (fa pásztorsíp).

Klasszikus zene

A török klasszikus zene egyik jellemzője a makam, hangnemek és hangsorok egyfajta rendszere, valamint a taksim, amely improvizációra épül. A taksim egy zenedarabokból álló sorozat, amely áll bevezetésből, levezetésből, és egy első részből, amelyet a taksim szabályoz. A hagyomány részei a dalok is, sok közülük nagyon régi, 14. századból is maradtak fenn dalok.

A török klasszikus zene hangszerei az úd (ud) (körte alakú húros hangszer), a tanbur, a ney (nádsíp), a kanun és a darbuka.

A török klasszikus zenét konzervatóriumokban tanítják, melyek közül a leghíresebb az isztambuli Üsküdar Musiki Cemiyeti.

Táblázat:

Kérdés/ forrás	Könyv	Folyóiratcikk	Órai jegyzet	Internet
Mit jelent a törökországi zene kifejezés?				
Milyen hagyományhoz kötődik a török tradícionális zene?				
Milyen hangszerei vannak				

a török népzene- nének?				
Milyen jellem- ző hangszerei vannak a klasszikus tö- rök zenének?				

Lehetséges feladatok:

az ünnepi délután kísérő zenéjének (török népzene) kiválasztása

Lehetséges forrás:

- <http://www.youtube.com/watch?v=ksQ48fr-hU0&feature=related>
- <http://www.youtube.com/watch?v=nVNqGGmBxf4&feature=related>
- <http://www.youtube.com/watch?v=REssy0y7v6I&feature=related>
- <http://www.youtube.com/watch?v=MIoXpbxpSgM&feature=related>
- <http://www.youtube.com/watch?v=SMfQgidoj6Y&feature=related>
- Sipos János. *Török népzene*
Bp. : Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1994-1995. ISBN 963-
(Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez, ISSN-
- *Magyar nagylexikon : 17. köt. Szp-Ung*
Bp. : Magyar Nagylexikon Kiadó, 2003. ISBN 963-9257-17-6

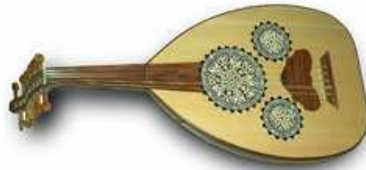
törökökkel kapcsolatos magyar népdalok, históriás énekek gyűjtése

Lehetséges forrás:

- ***Tinódi Lantos Sebestyén összes művei.* [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető:**
<http://mek.oszk.hu/01100/01100/index.phtml>
- ***Magyar népdalok* :Történeti, vitézi énekek : Bujdosóénekek [on-line] [idézte 2010. júl. 7.] Elérhető:**
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fi_vPjp3D0J:vmek.niif.hu/06200/06234/html/+magyar+n%C3%A9pdalok&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-a
- Sipos János. *Bartók nyomában Anatóliában : hasonló magyar és török dallamok*
Budapest : Balassi, 2002. ISBN 963-

- Sudár Balázs- Csörsz Rumen István. *"Trombita, rézdob, tárogató..." : a török hadizene és Magyarország*
- Enying : Tinódi Lantos Sebestyén Református Zeneiskola, 1996. ISBN 963-

f. jellegzetes török népi hangszerek bemutatása

saz vagy baglama = hosszúnyakú lant 	zurna = nádsíp 	davul = dob
duduk = oboa 	Oud = pengetős hangszer 	ney = nádsíp
tanbur = hosszúnyakú pengetős hangszer 	úd (ud) = körte alakú húros 	darbuka

	hangszer	
--	----------	---

Javasolt forrás:

- internet /egyenként kell beírni a hangszerek nevét és hosszas gyűjtőmunka eredménye lesz a megtalált népzenei eszköztár/

IV.2.2.2. Értékelés, önértékelés**1.Önértékelés:**

Részt vettem-e a török kultúráról szóló foglalkozásokon?

Elegendő ismeretet szereztem-e a feladataim megoldásához?

Kaptam-e megfelelő segítséget, ha valamit nem értettem?

Számíthattam-e a csoportom tagjaira a feladatok összeállításában?

A portfólió anyagát gondosan és folyamatosan készítem?

2. Attitűdvizsgálat

A török kultúrával kapcsolatban azt érzem, hogy.....

A foglalkozásokon hallott ismeretek alapján a feladatomat úgy tudom megoldani, hogy.....

Ebben a projektben az a jó / a rossz, hogy társaimmal.....

3. Egy-egy választott tanuló vagy mindenki beszámol arról, hogy milyen ismereteket szerzett a munkafolyamat során.

A. Mi volt Atatürk nyelvi reformjának lényege?

B. Írj egy-egy jellemző török népmese kezdést és befejezést!

C. Válaszolj H vagy I jelöléssel!

A janicsárok született törökök voltak.

D. Válaszolj H vagy I jelöléssel!

A török vallás több istenhitű.

E. Sorolj fel 2 jellegzetes törökországi épületet!

F. Húzd alá az édességet jelölő ételneveket! Írd le mit takar az elnevezésük!

halva piláf muszakka börek szörbet

G. A felsoroltak közül melyik a kakukktojás és miért?

kaftán szattyán turbán

H. Melyik a legjellemzőbb török népzenei hangszer?

IV.3. Modul: A török népmese napja

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

A modul bemutatja az előre eltervezett forgatókönyv alapján hogyan bonyolítható le a program.

A modul elvégzése után a tanuló:

- ismerje fel más csoportok munkájában a török motívumokat (mese, illusztráció, rajz, épületek stb.),
- legyen képes önállóan bemutatni egy részfeladatot,
- legyen nyitott más csoportok bemutatójára.

A tanulási feladatokhoz tartozó rész célkitűzések

A tanuló a tanulási feladatok elvégzése után képes lesz:

1. A török és a magyar kultúra hasonlóságainak, különbségeinek felismerésére
2. A vállalt feladat, részfeladat bemutatására
3. Személyes beszámoló elkészítésére arról, hogyan érezte magát munka közben.

IV.3.1. Tanulási feladat - A program lebonyolítása

IV.3.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A török népmese napja						
Dátum	Esemény	Tevékenység		Értékelés (rész, ön, csoport,)	További feladatok	Tervezett időtartam (óra)
		Tanuló	Pedagógus			
tetszőlegesen választott	A török népmese napja	A terem berendezése, a kiállítás elkészítésének segítése.	Felügyelet a terem berendezésében. Aktív részvétel a kiállítás elkészítésében.	Kilépőkártyák	A terem visszarendezése.	2

		A kiállítás megtekintése. Az elkészült munkák külső értékelésének meghallgatása. Aktív részvétel a műsoron. A kilépőkártyák kitöltése.	sében. A kilépőkártyák kiosztása és összeszedése. A technika biztosítása.			
--	--	--	---	--	--	--

IV.3.1.1.1. A török népmese napja - Forgatókönyv

Esemény, feladat	Résztevők	Feladat	Eszközsükséglet	Felelős	Feladat elvégzése
Mesélő – óra	Mesélők, hallgatók	Az előre kiválasztott mesék meghallgatása. A legjobban mesélő kiválasztása	Mesélő székek, Szavazócédulák, Fényképezőgép,	Rendező csoport tagjai	
A rendezvény helyszínének berendezése	Rendező csoport tagjai + segítő tanulók, mentortanár	Kiállítás elhelyezése, terem berendezése	Székek, asztalok, virág, víz, terítő, poharak, fényképezőgép, videokamera	Rendező csoport tagjai	
A vendégek fogadása	Tanulók, vendégek	A megtervezett ültetési rend szerint		Rendező csoport tagjai	
Köszöntők	Tanulók, vendégek	köszöntés	mikrofon	Igazgató, műsorvezető	
Törökországi képek	Tanulók, vendégek	Az elkészült bemutatók megtekintése	Kivetítő, a bemutatók anyaga CD-n, zenei anyag CD-n	technikus, a bemutatók készítői	
A kiállítás értékelése (rajz, fotó, babák)	Külső szakember	Értékelés, díjazás	Mikrofon, oklevelek	Rendező csoport tagjai	

A legjobb mesélő meghallgatása	Tanulók, vendégek	A szavazás eredményének kihirdetése, a mesélő meghallgatása	Mikrofon, előzetesen összesített lista	Rendező csoport tagjai	
Az elkészült tablók értékelése	Külső szakember	Értékelés, díjazás	Mikrofon, oklevelek	Rendező csoport tagjai	
Népmese – törökül	Török nemzetiségű ember	Mese meghallgatása		Rendező csoport tagjai	
Beszélgetés meghívott vendéggel	Tanulók, vendégek	Beszélgetés	Néhány előzetes kérdés	Rendező csoport tagjai	
Az esemény zárása	Tanulók, vendégek	Török népzene hallgatása, beszélgetés Kilépőkártyák kiosztása, kitöltetése, begyűjtése	Török népzene válogatás CD-n, kilépőkártyák	Rendező csoport tagjai, mentor-tanár	

IV.3.2. Értékelés, önértékelés

A népmese napjáról készült videofilm közös megtekintése az egyes csoportokban. A kiválasztott képeket és a forgatókönyvből készült összefoglalót a könyvtáros segítségével felteszik a csatlakozási e-mail címre. Meghallgatják az egyes tanulók, a csoportok és az esemény értékelését.

Attitűdvizsgálat:

- Mit tanultam a projekt során?
- Hogyan éreztem magam a projektmunka során?
- Mit éreztem a produktum elkészülte után?
- Miként viszem magammal ezt a projektet : Kő vagy virág?

V. ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉS

Feladat	Tevékenységi forma, módszerek	Elvárt eredmények
A felnőtt segítők tájékoztatása a projekt lebonyolításáról.	Bemutató a projektről, összegző, értékelő beszámoló a portfóliók és a kilépőkártyák felhasználásával.	Aktív figyelem. Kérdések elhangzása
Köszönet a résztvevő felnőtt segítők munkájáért	Személyre szabott értékelés	Csatlakozási szándék a következő rendezvényhez
A projekt során fellépett új elemek, változások, nehézségek, problémák kezelése (vegyes életkori csoport munkáltatása, külső tanulási szintér megjelenése, a projekt mint tanulási forma)	kérdezz – felelek, beszámolók	A jó gyakorlatok beépítése a következő munkákba A hasonló gondok elkerülését szolgáló ötleteket figyelembe veszik hasonló jellegű projektek bonyolításakor
A kiállítás további sorsa	ötletroham	Az összegyűjtött anyag biztonságos archiválása
A kialakult török-magyar kapcsolat további ápolása	e-mail-es levelezés törökországi diákokkal	A megismert érdeklődési területről mélyebb ismeret szerzése. Angol, esetleg török nyelvtanulás. Nyelvi kifejezőkészség bővülése.

I. FÜGGELÉK: FELHASZNÁLT NYOMTATOTT ÉS DIGITÁLIS ANYAGOK, ADATBÁZISOK, LINKEK**Irodalomjegyzék**

- **Akadémiai kislexikon 1-2. köt.**
Bp.: Akadémiai, 1989. összkiadás ISBN963-05-5279-5, I. köt. ISBN 963-05-5280-9, II. köt. ISBN 963-05-5281-9
- **Aladdin konyhája : Keleti szakácsművészet**
Bp. : Minerva, 1986. p. ISBN 963-223-416-2
- **A Bábur-Náme miniatúrái.**
Bp. : Corvina, 1979. ISBN 963 13 00102
- **Bakos Ferenc. Idegen szavak és kifejezések szótára.**
Bp. : Akadémiai, 2000. ISBN 963-05-6773-3
- **Békési István, B. Törökország**
Bp.: Panoráma, 1983. ISBN 963-243-150-2 (Útikönyvek, ISSN 0324-5888)
- **Benedek Elek. Az aranyalmafa : Külföldi mesék**
Bp. : Móra, 1967. p. 53-59 ; 97-101
- **Bockhorni, Reinhard. Törökország**
Bp.: Pegazus Rt., 1991. ISBN 963-02-8704-8 (Polyglott útikalauz, ISSN 0865-0454)
- **Buda Ferenc. Kimondott szó-kilótt nyíl : Török népek szólásai és közmondásai**
Bp. : Terebess Kiadó, 1998. ISBN 963-85723-6-1
- **Buda Ferenc. Varázsének : Műfordítások a török, mordvin, lapp, finn, mari népköltészetből.**
Kecskemét : Forrás, 1973. (Forrás könyvek)
- **Bryant, Sue. Isztambul útikalauz**
Bp. : Booklands 2000 K., 2006. ISBN 978-963-9613-37-9
- **Csáki Éva. Magyar-török szótár**
Bp. : Balassi, 2001. ISBN 963-506-419-5
- **Csáki Éva. Török-magyar szótár**
Bp. : Balassi, 2. jav., bőv. kiad. 2001. ISBN 963-506-378-4
- **Davies, Helen. Kezdők török nyelvkönyve**
Bp. : Holnap, 2006. ISBN 963-346-709-8
- **Dévényi Kinga – Iványi Tamás. Az arab írás 2. : Az arab írás története.**
Bp.: , 1987. ISBN 963 01 7935 0
- **Domanovszky Endre. Korok ruhái : Domanovszky Endre illusztrált előadásvázlatai az öltözködés történetéről.**
Bp. : Corvina, 1979. ISBN 963-13-0356-X

-
- **Evliya Cselebi. Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai : 1660-1664.**
Bp. : Gondolat, 1985. 2. kiad. ISBN 963- 281-592-0
 - **Fehér Géza. Török miniatúrák a magyarországi hódoltság koráról**
Bp. : Magyar Helikon : Corvina, 1975. ISBN 963 13 1045 0
 - **Gerő Győző. Az oszmán-török építészet Magyarországon : Dzsámik, türbék, fürdők.**
Bp. : Akadémiai, 1980. ISBN 963 05 1970 4
 - **Hattstein, Markus. Világvallások**
Bp. : Vince, 2008. p. 94-117. ISBN 978-963-9731-63-9
 - **Ház tetején nyeles edény : Török népek találós kérdései**
Bp. : Móra, 1985. ISBN 963-11-4118-7
 - **Hegyi Klára. Egy világbirodalom végvidéken.**
Bp. : Gondolat, 1976.) ISBN 963 280 443 0 (Magyar história, ISSN 0324-7716)
 - **Hortobágyi Katalin. Projekt kézikönyv : válogatás a hazai és külföldi projektirodalomból**
Bp. : Iskolafejlesztési Alapítvány, 2002. ISBN 963 832 329 9 (Alternatív pedagógiák és módszerek (Altern), 11. ISSN 1215-2587)
 - **Kakuk Zsuzsa. A török kor emléke a magyar szókincsben**
Bp. : Akadémiai, 1996. ISBN 963-05-6979-5 (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár, 23.)
 - **A kék szarvas : Perzsa, arab, török, héber mesék**
Bp. : Móra, 1964. p. 283-369.
 - **Kovács Előd. Török népdalok Európától Szibériáig : a magyar népköltészet török kapcsolatairól**
Debrecen : Ethnica, 2005. ISBN 963-472-921 [!ISBN 963-472-921-5]
 - **A kritikai gondolkodás fejlesztése : Az interaktív és reflektív tanulás lehetőségei.**
Pécs-Bp. : Pécsi Tudományegyetem, 2002. ISBN 963-641-920-5
 - **Kúnos Ignác. A szótlán szultánkisasszony**
Bp. : Móra, 1980. ISBN 963-11-2151-8
 - **Kúnos Ignác. A török hodzsza tréfái.**
Bp.: Terebess, 1997.
 - **Magyar értelmező kéziszótár**
Bp. : Akadémiai, 2. átd. kiad. 2004. ISBN 963-05-7874-3
Magyar nagylexikon : 17. köt. Szp-Ung
Bp. : Magyar Nagylexikon Kiadó, 2003. ISBN 963-9257-17-6

-
- **Nádasi Mária, M. Projektoktatás**
Bp.: Gondolat Kiadói Kör : ELTE BTK Neveléstudományi Intézet, 2003. ISBN 963-9500-63-1. (Oktatás-módszertani Kiskönyvtár, V. ISSN 1589-9926)
 - **Nagy Gábor, O. Magyar szólások és közmondások**
Bp. : Akkord, 2007. 978-963-9429-95-6
 - **Ozan, Özcan. A szultán konyhája : török szakácskönyv**
Pécs : Alexandra, [1999]. ISBN 963-
 - **A pasa fia meg a világszépe : Török népmesék**
 - Bp.: Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, 2000. ISBN 963-00-4742-X (Folklór, ISSN 1586-2062)
 - **Pethőné Nagy Csilla. Módszertani kézikönyv**
Bp. : Korona, 2005. ISBN 963-9589-05-5
 - **Sipos János. Török népzene**
Bp. : Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1994-1995. ISBN 963-7074-51-1. (Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez, ISSN- 0209-9454)
 - **Sipos János. Bartók nyomában Anatóliában : hasonló magyar és török dallamok**
Budapest : Balassi, 2002. ISBN 963-506-436-5
 - **Sudár Balázs- Csörsz Rumen István. "Trombita, rézdob, tárogató..." : a török hadizene és Magyarország**
Enying : Tinódi Lantos Sebestyén Református Zeneiskola, 1996. ISBN 963-04-7017-9
 - **Szilágyi Ferenc. A magyar szókincs regénye**
Debrecen: Csokonai, 3. bőv., jav. kiad., 1993. ISBN 963-260-049-5
 - **Takács Tibor. Császármadár : regény Enyingi Török Bálint életéről**
Törökbálint : Önkormányzat, 2001. ISBN 9630073218
 - **Török hadak Magyarországon, 1526-1566 : kortárs török történetírók naplórészletei**
Bp.: Panoráma, 1985. ISBN 963 243 301 7. ((Utazások a múltban és a jelenben, ISSN 0133-7327)
 - **Török idők, 1526-1699 [Elektronikus dokumentum] : török kor Magyarországon : ereklyék, harci eszközök, írások, feljegyzések : interaktív történelem / kész.**
Cdd Multimédia Kiadó Kft. Bp. : Tudás 2000 Kft., 2001.
 - **Török Sándor. Életed kész regény.**
Bp. : Magvető, 1986. ISBN 963-1408795
 - **Vargha Károly-Rónai Béla-Muszty László: Rejtett kincsek nyomában : Baranyai népmondagyűjtemény.**
Pécs: Pro Pannonia, 2006. ISBN 963-9498-71-8
 - **Vincze Tímea. Népmeseszótár**
Bp. : TerraPrint, 1997. ISBN 963-7717-84-6

Elektronikus források

- **Törökország** [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető:
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7bVb8pHzPuoJ:torokorszag.lap.hu/>
- **Törökországi utazás.** [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető
<http://www.torokorszagiutazas.hu/>
- **Buda Ferenc. Kimondott szó-kilótt nyíl : Török népek szólásai és közmondásai** [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető:
<http://www.terebess.hu/keletkultinfo/torokkoz.html>
- **A kereszt és félhold : A török kor Magyarországon (1526-1699).** [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető:
<http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index.htm>
- **Kúnos Ignác. A török hodzsa tréfái.** [on-line] [idézve 2010. júl. 1.], Elérhető:
<http://www.terebess.hu/keletkultinfo/hodzsa.html>
- **Magyar népdalok** :Történeti, vitézi énekek : Bujdosóénekek [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető:
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fi_vPjp3D0J:vmek.niif.hu/06200/06234/html/+magyar+n%C3%A9pdalok&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-a
- **Magyar-török online szótár.** [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető:
<http://www.sms-translator.net/hungarian/magyar-torok-szotar.php>
- **Nemzeti Alaptanterv:** Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 243/2003 (XII. 17.) Korm. rendelet (a 202/2007. (VII. 31.) Korm. rendelettel módosított, egységes szerkezetbe foglalt szöveg) [on-line] [idézve 2010. júl. 28.] Elérhető:
http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/nat_070926.pdf
- **Terebess Ázsia lexikon.** [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető:
<http://www.terebess.hu/keletkultinfo/index2.html>
- **Tinódi Lantos Sebestyén összes művei.** [on-line] [idézve 2010. júl. 7.] Elérhető:
<http://mek.oszk.hu/01100/01100/index.phtml>